

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

MONIKA VALIGURSKÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

AUTOBIOGRAFICKÉ PRVKY V KOREPONDENCI

BOŽENY NĚMCOVÉ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 25. 6. 2010

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a také všem svým blízkým za podporu v době psaní.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 TEORIE KORESPONDENCE	7
2 DĚTSTVÍ BARUNKY PANKLOVÉ	10
2.1 Chybné matriční záznamy	10
2.2 Školní docházka.....	12
2.3 První lásky	16
2.4 Vztah matky k Barunce.....	23
3 ŽIVOT JOSEFA NĚMCE	26
4 MANŽELSTVÍ BOŽENY NĚMCOVÉ.....	32
4.1 Předsvatební pocity Barunky Panklové	32
4.2 Zápisky Boženy Němcové	33
4.3 Dohled nad korespondencí.....	34
4.4 Život po boku Josefa Němce	35
4.5 Poslední léta Boženy Němcové	38
ZÁVĚR	41
POUŽITÁ LITERATURA.....	44
PŘÍLOHY	47

ÚVOD

Ve své závěrečné bakalářské práci se společně s Vámi přenesu do 19. století a pokusím se dopátrat k některým dodnes jen těžko dohledatelným skutečným faktům a zároveň fikcím života Boženy Němcové.

V první kapitole objasním pojem *korespondence*, zaměřím se na její funkci a vliv dopisů v literární tvorbě vůbec, protože právě ty mi z velké části budou po celou dobu psaní pomáhat alespoň nepatrným způsobem postupně otevírat „třináctou komnatu“ jejího života.

Opravdu se žáci základních škol učí správná data jejího narození, nebo jim teoretikové do učebnic píší údaje na základě nepodložených údajů?

Byla Barunka Panklová skutečně dcerou Terezie Novotné s neuvěřitelným darem, na jehož úkor později prožívala jeden pád za druhým?

Tuto problematiku se budu snažit rozluštit pomocí veškerých existujících vědeckých záznamů, ve kterých se mnou můžete nahlédnout do dětského světa Barunky Panklové a jejího původu.

Ve třetí kapitole mě bude zajímat život jejího osudového partnera Josefa Němce a poté se ve čtvrté kapitole zaměřím na manželství Boženy Němcové s tímto neobyčejným mužem. Pomocí již zmiňované korespondence, kterou nám zanechala, bych se chtěla pokusit otevřít její osobní citový život, průběh jejího manželství s Josefem Němcem, autentičnost v její tvorbě v období dramatických duševních pádů a opětovných odrazů a lehce nastíním její údajný milostný život s nemalým množstvím mužů, až po její těžký a osamocený odchod ze života.

Závěrečnou kapitolu věnuji vlastní sebereflexi a osobním dojmům, v níž se pokusím shrnout jakási fakta a naopak fikci, k nimž jsem během studie Boženy Němcové došla.

Čerpat budu zejména z těchto souborných vydání dopisů Boženy Němcové s komentáři, které doposud vyšly: *Komplet korespondence Boženy Němcové I.-IV.*, *Komunikační strategii v dopisech Boženy Němcové*, *Lamentace – Dopisy mužům*, *Výbor korespondence Boženy Němcové*, *Božena Němcová v obrazech a dokumentech*, *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*.

Velká žena a největší osobnost národního obrození, která svou krásou, inteligencí a neuvěřitelným spisovatelským talentem pronikla do literárních dějin a žena, jež do sklonku svého života neměla „vloženo do vínku“ poznat svůj pravý původ. Tohle je právě to, co mě k této tématice přivádí a já se zde pokusím hlavolam rozluštit.

1 TEORIE KORESPONDENCE

Při teoretickém vymezení pojmu dopis a korespondence vůbec jsem vycházela ze z knih *Řeč dopisů Boženy Němcové a řeč v dopisech Němcové*¹ a ze *Slovníku literární teorie*². Dopis, zvláště potom soukromý dopis, je žánr, který je třeba v průzkumu této významné osobnosti velmi zdůraznit. Je výjimečný a to hned v několika ohledech. Stojí na hranici mezi psaností a mluveností, oficiálností a intimitou. Navenek má dopis podobu monologu. Pravidelně se v něm uplatňuje zřetel k nějakému „ty“ a zřetel k nastolení a udržení kontaktu. Tudíž stojí dopis na jakési hranici mezi monologem a dialogem. Je obvykle určen jednomu konkrétnímu adresátovi, tomu, který je dopisem osloven, a přesto může být čten i veřejněji – jinými a odjinud. Pravdou je, že soukromé dopisy nebývají veřejně čteny příliš často – jistě i proto, že čtení „zvenčí“, neosloveným adresátem, se pokládá za nemístné či nenáležitě. Výjimkou jsou však dopisy nějak významných osobností (ukončené citací). Všechny formy a druhy dopisů našly své uplatnění v literatuře, a to buď tak, že dopisy, jejichž pisatelé nepomýšleli na uveřejnění a nesledovali jimi vědecké záměry, byly dodatečně vydávány a zařazovány mezi literární díla (např. v sebraných spisech), anebo naopak užitím dopisů jako výrazové formy literatury prozaické i veršované. Přejíždějí útvar ovšem představují dopisy, jejichž pisatelé počítali s eventuální publikací a tomu přizpůsobovali jejich podobu. Dopis jako forma literatury anebo jako součást či stavební prvek jiných literárních forem – např. dopis zařazený do románového vyprávění, do dramatického děje, anebo román v dopisech, působí dojmem autentického dokumentu, schopného vypovídat o nejrůznějších stránkách skutečnosti, povah i dějů a to jednak přímo, tedy to, co se v dopise píše, jednak nepřímo, tedy to, jak je dopis napsán.

Dopisy se psaly už ve 3. tisíciletí před naším letopočtem. Umění psát dopis dosáhlo vysoké úrovně už v antickém Řecku a Římě a už tehdy se stal fiktivní dopis oblíbenou formou všech základních druhů literatury.

Zatímco v antice a za středověku nalézal dopis nejčastější uplatnění v esejistice, satíře a v poezii, jako například Horatiovy nebo Ovidiovy listy z 1. století před naším letopočtem, v 18. století sehrál významnou roli v procesu zrodu románu, tedy vzniká celá řada románů v dopisech. Zde můžeme zmínit anglické Richardsonovy romány Pamela

¹ Janáčková, J., Macurová, A. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 199 s. ISBN 80-85866-83-8.

² Kolektiv Ústavu pro českou a světovou literaturu ČASV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 80-81. ISBN není dostupné.

nebo francouzskou Rousseauova Novou Héloisu a mnoho dalších. Román v dopisech je vlastně zvláštní případ románu s několika vypravěči, v němž každý list představuje úryvek vyprávění a v němž se vypravěči střídají. V 19. století v souvislosti dalším vývojem románu i poezie význam dopisů v literatuře poněkud ustupuje, paralelně se situací ve společnosti, kde některé funkce korespondence přebírá žurnalistika, která však na druhé straně přetváří dopis v jednu ze svých forem, jako jsou dopisy čtenářů a čtenářům, fejetony ve formě dopisů a tak dále. Ve 20. století má dopis v literatuře místo jako jedna z forem beletrie cestopisné, esejistické a jako skutečný nebo fiktivní dokument, jímž se zvyšuje dojem autentičnosti reality v literárním díle.

V české literatuře se objevuje dopis jako forma literatury didaktické u Štítného v překladu výchovného spisku Jeronýmova nebo v Listu Demetriadě, u Husa a u Chelčického v Listu knězi Mikulášovi a Martinovi, ale veršovaný list byl žánrem milostné poezie a objevil se i v eposu. Komenský uložil svou obžalobu feudálního řádu do dílka Listové do nebe a v anonymním dopise Věrným synům božím zase vyjádřil odpor vůči protireformaci po Bílé hoře. Za národního obrození se dopis uplatnil jako forma satiry v Čelakovského Patrných dopisech nepatrných osob.

Zájem o dopis jako prostředek zvýšení autentičnosti stoupá ve 20. století, kde můžeme uvést například Jaromíra Johna, jenž na základě skutečných milostných dopisů svých rodičů píše román v dopise Božský soud, fiktivních dopisů často užívá novelistika Františka Kubky i Josefa Fučíka, který stylizoval úvod svého nedokončeného románu Pokolení před Petrem jako dopis. Ty se většinou k veřejnému čtení přímo nabízejí, a pokud nabídnuty jsou, bývají čteny s opravdovým zájmem.

Dopisy Boženy Němcové byly veřejnosti nabídnuty ke čtení už v době první světové války. Pokud na ně nahlédneme jako na dokumenty, bezprostředně poukazují k psychofyzické osobě Němcové. Mapují její zkušenosti a každodenní bytí. Zachycují její úvahy, myšlenky a názory, poukazují na její vztahy k adresátům dopisů, dokumentují schopnost Němcové udržovat kontakty s okolím, získávat si lidi, ale také prozrazují ochromování této schopnosti za tvůrčí krize a nemoci. Tato fakta, informace nebo věcné údaje uvedené v dopisech bývají často konfrontovány s věcnými údaji získanými z jiných pramenů – s cílem najít „pravdu“ o Boženě Němcové, o jejím životě a jejím světě.

Dopis viděný jako umělecké dílo svého druhu je čten jinak. Není čten jako „text o Boženě Němcové“, ale jako „text Boženy Němcové“. K takovému čtení přistupuje čtenář s obdobným očekáváním jako k jiným dílům Boženy Němcové, tedy s očekáváním uměleckého zážitku. Čtení pak není zaměřeno jen k věcným obsahům a jeho záběr je

poměrně širší a obsažnější. Dopis je nahlížen především jako lidský výtvar určený k lidskému vnímání a interpretaci, jako komplexní znak prostředkující mezi dvěma stranami, znak jehož bytí ve sdělovacím procesu je nějak závislé na souvztažnosti výrazu a významu, stylu a smyslu. Takto čtený dopis neodkazuje přímo k psychofyzickému subjektu Boženy Němcové, ale k jeho textové roli, která může nabývat v různých dopisech i rozdílných podob.

Čtení dopisu jako díla svého druhu tak odsouvá do pozadí reálnou komunikaci i její dobové „tady“ a „ted“, odsouvá do pozadí také reálné komunikující subjekty.

Textová podoba komunikace – stejně jako všechno v textu přítomné – k něčemu odkazuje nebo k něčemu slouží. Čtení dopisu jako díla svého druhu je specifické tím, že i složkám původně nesoucím odkaz (například podobou jazyka třeba k času vzniku textu nebo emocionalitě okamžiku psaní), se přiřazuje nějaká úloha v ustrojení celku textu, i ony se zapojují do smyslu dopisu.

Do smyslu pro nás, kteří dopisy čteme z jiného času a prostoru, do smyslu pro naše „tady“ a „ted“ přelomu tisíciletí.

V této souvislosti tedy nemůžeme opomenout vztaženost dopisu k celému jak životu, tak dílu Boženy Němcové. Spojením literárního dějepisu, stylistiky a teorií komunikace se pokusíme poodkrýt souvztažnost řeči dopisů.

2 DĚTSTVÍ BARUNKY PANKLOVÉ

2.1 Chybné matriční záznamy

Snad ve všech školských učebnicích a skriptech najdeme informaci, která se zdá na první pohled velice obvyklá, a kromě historiků a literárních badatelů se nad ní málokdo pozastaví.

O křestním záznamu Boženy Němcové se již od počátku 20. století vedly mezi badateli a literárními historiky četné diskuse a polemiky a zůstalo několik otevřených až tajemně působících otázek. Není proto náhodné, že spisovatelčin sociální původ byl podroben novému zkoumání, neboť právě v něm je klíč k pravdivému poznání jejího životního osudu „buřiče a bojovníka“, a literárního odkazu neustále živého a strhujícího.

Rozhodující úlohu sehrála zejména skutečnost, že svou tvůrčí metodu – podivuhodnou syntézu básně a skutečnosti – uplatnila ve vyprávění o vlastním dětství a rodu.³

V současné se uvádí datum narození 4. 2. 1820. Božena Němcová ve svých autobiografických poznámkách napsala: „*Božena Němcová, rozená Panklová, narodila se ve Vídni dne 5ho února 1820*“.⁴ Jde tu s největší pravděpodobností o zřejmou záměnu se dnem křtu, který má podle vídeňské matriky datum 5. 2. 1820. Životopisci B. Němcové podle tehdejších zvyklostí, kdy se dítě křtilo hned po narození, usoudili, že B. Němcová se narodila 4. února. Vycházeli ze zápisu, který si vyhledali ve Vídni - Alsevorstandt na faře při kostele Nejsvětější Trojice.

Při prvotních bádáních nebyly známy základní matriční údaje a tak zde vzniká otázka, zda při sepisování křestního záznamu Boženy Němcové nebyla tendence něco zamlčet nebo zastříit, nebo zda dokonce nebylo křestním záznamem později manipulováno. Miloslav Novotný ve svém komentáři uvedl, že je proškrtnuta rubrika „lože manželské“ i „lože nemanželské“, v knize *Pravda o matce Boženy Němcové*, je zase poznámka, že byly omylem proškrtnuty obě rubriky „pohlaví“. Miloslav Novotný navíc napsal, že „*v křestním zápise Boženy Němcové není uvedeno jméno porodní báby, jediného odpovědného svědka porodu*“ a že „*jinou rukou, tedy snad dodatečně, dopsáno jméno kmotry, z čehož by mohly být vyvozeny dohady o tajemnosti Barunčina narození*“.

³ Srov. Irmann, A. *Pravda o matce boženy Němcové*, 1. vyd. Praha: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 1973. 72 s. ISBN není dostupné.

⁴ Sobková, H. *Tajemství Barunky Panklové*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. s 18. ISBN: 80-7012-047-9.

V roce 1984 byl proto proveden podrobný rozbor originálních záznamů v matričních knihách. Zjistilo se, že hlavní nesrovnalosti vyplynuly z toho, že badatelé pracovali nezávisle na sobě vždy jen ze dvou křestních matrik uložených na faře v Alservorstandtu, aniž si vůbec uvědomili, že jsou zde k dispozici dvě matriky, a to prvopis a druhopis, lišící se od sebe v některých detailech. Dále se dopouštěli chyby, že nerespektovali důsledně označení jednotlivých rubrik v záhlaví knih a náležitý sled příslušných údajů. Tím došlo k chybnému záznamu o loži a pohlaví.

Druhopis se vyplňoval v návaznosti na zápisy z knihy první s tím rozdílem, že v ní u všech křtěných dětí zůstala nevyplněná poslední rubrika. Právě u Boženy Němcové je v tomto druhopise proveden dodatečný zápis o její legitimizaci po svatbě jejích rodičů v České Skalici. V rubrice pro jméno otce je vyplněno Jan Pankl, panský kočí.

Tím je sice vysvětleno, proč v jedné matrice nebylo uvedeno jméno porodní báby a na základě novodobého znaleckého písemného posudku provedeného roku 1984, ale ani zde nelze hledat nějaké mimořádné vysvětlení. Není to totiž údajně jen případ Barunky, kdy bylo jméno kmotry zapsáno jinou rukou.

Když si Panklovi vyžádali v listopadu 1831 opis z Vidně, nebylo v něm už ani stopy po nemanželském původu. Můžeme tedy říct, že zápis byl pořízen z knihy druhé, kde je dopsáno legitimování dítěte po svatbě rodičů. Doslovný výpis z překladu zní:

„Já podepsaný dosvědčuji tímto, že Janem Panklem, panským kočím, s Terezií Novotnou, oběma katolického náboženství, zplozena byla dcera, kteráž 5. února 1820 od tehdejšího kooperátora P. Herrmanna Praxmarera v přítomnosti paní Barbory Hauptmanové, měst. hostinské, podle křesťanskokatolického obyčeje přijala křest a kteréžto bylo dáno jméno Barbora. Na důkaz toho farní úřední podpis. Vídeň, fara Alservorstadt 10. listopadu 1831 Friedrich Goldhammer, farář“.⁵

Situace Boženy Němcové vyplynula tedy z toho, že úřední záznamy nebyly nijak zvláště v této době kontrolovány a dá se říci, že byly psány pouze z jakési administrativní povinnosti. Proto tedy jistě nebyl problém údaje zfalšovat pro jakékoliv účely. Často bylo uváděno datum křtu, nikoli datum narození, kolonky pohlaví se jakýmsi „nedopatřením“ záhadně proškrtávaly. Není dokonce uvedeno ani jméno porodní báby, což by bylo

⁵ Sobková, H. Tajemství Barunky Panklové. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. s. 20. ISBN: 80-7012-047-9.

v dnešní době jakoby nezapsali jméno ošetřujícího lékaře nebo konkrétní porodnice, v níž bylo dítě narozeno. Velmi důležité je také to, že v zápisech jsou nějaké opravy jinou rukou.

Je ovšem velmi pravděpodobné, že v 19. století se rodilo opravdu velké množství dětí, a proto je možné, že na tolik poctivých administrativních úkonů nezbývalo mnoho časových dispozic.

2.2 Školní docházka

Co se týká školních let Barunky Panklové, můžeme poukázat na pozdější dílo Boženy Němcové – Pan učitel, která je silně autobiograficky zbarvena a kde Němcová o svém dětství píše: „*Když mi byly čtyři léta, přinesla mi matka z jarmarku tabulku, na níž byl lístek potištěn červenými literkami...*“

„*V sousedství bydlel strýček, tak ho všichni volali. K tomu jsem druhý den šla s tabulkou se pochlubit, a on sám se nabídl, že mne naučí literky znát. I naučil je mne znát, potom dohromady skládat v slabiky, a ze slabik skládat slova; tak jsem se hravě a pomalu číst naučila. Přitom jsme zároveň psali a na velkých olověných knoflíčích, co měl na modré kamizole našité, učil mne strýc počítat. – Ale v létě málo jsme se učili. Práce moje za mnoho nestála, ale těšila mne, a strýc měl též ze mne radost. – Rodiče však mysleli, že to tak jen hračka a žádné opravdivé učení, že do školy přece jen musím“.⁶*

Celá povídka je uvedena slovy: „*Bylo mi šest let, když se rodiče začali radit, kterak to bude se školou*“.⁷

Zdá se, že tato slova se značně přibližují skutečnosti. Jednak ve vedlejší chalupě na okraji zámeckého parku v čísle 6a skutečně přebýval starý vévodský zahradník Karel Binder, rodilý Čech, se svou rodinou, jednak jak čteme ve školní matrice, že Barunka uměla při zahájení školní výuky již „*slabikovat a trochu psát*“.

Narozdíl od povídkového konstatování, kde autorka říká, že do školy začala chodit po svém šestém roce, se všichni biografové Boženy Němcové shodují v názoru, že Barunka začala školu v České Skalici navštěvovat již jako čtyřletá, a to soustavně od roku 1824 do roku 1830.

⁶ Sobková, H. Tajemství Barunky Panklové. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. s. 22. ISBN: 80-7012-047-9.

⁷ Tamtéž.

Je důležité si uvědomit, že začátkem minulého století platil Josefem II. vydaný zákon o povinné šestileté docházce pro děti od 6 do 12 let. Zdá se proto nepochopitelné, z jakého důvodu by Terezie Panklová proti všem zvyklostem posílala Barunku tak předčasně do školy, která byla navíc hodinu vzdálená od Ratibořic. Když pozorně propočítáme matriku, dozvíme se, že někteří rodiče se zdráhali posílat i své šestileté nebo sedmileté děti za takovýchto podmínek do školy. Například nám dobře známá Kristla Celbová a Marie Ludrová (Kristla a Mančinka z Babičky), obě narozené v květnu 1815, mají ve školní matrice v roce 1821, kdy měly do školy docházet prvním rokem, napsáno: „nenavštěvovala školu“, v druhém roce rovněž ne a připojenou poznámkou: „bez povolení učitele“.

Při studiu školních záznamů Barbory Panklové poznáváme, že učitelé nikde nevykazovali jako rok jejího narození rok 1820, ale počítali věk žákyně, tak že odpovídal narození v roce 1818 nebo spíše v roce 1817. Rok 1817 byl dokonce třikrát přímo uveden jako rok jejího narození.

V knize Miroslava Novotného najdeme k tomuto komentář se slovy: „...*paní Tereze, jež si hrála v Ratibořicích na velkou biedermeierovskou honoraci, se musela najednou uchýlit k falšování údajů jako k východisku nouze...*“ Domnívá se, že „*paní Terezie Panklová vedouc dítě do v roce 1824 do školy, oznámila, že nemá Baruščina křestního listu, a odváží se prohlásit dítě starším o dvě léta.*“⁸

Jenže otázky kolem každé nejasnosti nedaly badatelům spát. Zvláště po roce 1932, kdy v Zahání našel Jan Konečný záznam o smrti Terezie Panklové: zemřela 4. prosince 1863 ve věku 63 let, 5 měsíců a 7 dnů. Z čehož vyplývá, že pokud ve chvíli úmrtí měla Terezie uvedený věk, musela se narodit 27. června 1800. Ale v matrice narozených byl zanesen 5. říjen 1805. Tak to kdysi našel učitel Václav Černý.

Víme, že matka Boženy Němcové – respektive osoba, kterou Němcová pokládala za svou matku – se jmenovala Terezie. Že jí bylo pravděpodobně 13 let a 7 měsíců, když přišla do jiného stavu. Nad tímto jistě kaplan Hainnisch neuvažoval, protože tyto okolnosti pravděpodobně neznal. A tak vzal razítko, vyplnil příslušné kolonky a v díle Miloslava Novotného Život B.N. se pak v roce 1951 tento „objev“ zveřejnil jako důkaz.⁹

⁸ Novotný, M. Nové kapitoly o Boženě Němcové. 5. vyd. Praha: Družstevní práce, 1939. s. 327.

⁹ Srov. Ivanov, M. *Zahrada života paní Betty (Později B. Němcové)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1992. s. 12-14. ISBN: 80-7038-242-2.

Zde vidíme jasný příklad, že téměř v každém matričním listě nebylo těžké udělat chybu.

Ovšem vraťme se k další teorii Miloslava Novotného, kde se skrývá další rozpor. Tím že by Terezie prohlásila dítě ve škole starším o dvě léta, než skutečně bylo, by byla jen z nepochopitelného důvodu prodloužila ve svůj nepospěch dobu, kdy musela čekat na sňatek s Janem Panklem a na legitimaci dítěte. Z půlročního období by se byla stala doba dva a půl roku, neboť je prokázáno, že svatba se konala až 8. srpna 1820.

Pokud si všechna tato fakta shrneme, vyvstávají další otázky. Tou první je, proč v rozporu s platnými předpisy a obecnými zvyklostmi dávala Terezie Panklová Barunku tak předčasně do školy? Sama neměla žádné větší vzdělání, a jak můžeme číst ve školních knihách, nebyla Barunka žádné fenomenální dítě, které se vyvíjí odlišně od svých vrstevníků a vynucuje si vzhledem ke svým individuálním kvalitám vzdělávání s větším časovým předstihem. Ale i kdyby šlo o mimořádně talentované dítě, proč by učitelé klamali úřady a falšovali v dokladech údaje o stáří žákyně? Další otázkou je, jak by mohlo čtyřleté děvčátko zvládat denně 5 kilometrů dlouhou cestu do školy? Kdo by byl tak malé dítě cestou opatroval? A posledním faktem je, že nelze připustit ani alternativu, že matka obelstila učitele a vydávala čtyřleté dítě za šestileté. V předškolním období jsou rozdíly ve stáří dětí zvláště patrné a je nepravděpodobné, že by učitelé nerozpoznali čtyřleté dítě od šestiletého.

Pokud navštívíme Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, najdeme zde k dispozici patnáct školních knih z první poloviny 19. století. V sedmi z nich nalezneme jméno Barbory Panklové. Z knih se dovídáme, že Barunku učil od roku 1824 do roku 1826 učitelský pomocník Augustin Purm, dvě další léta učitelský mládenec Jan Smetana, posléze ve „větší třídě“ vzorný učitel Viktorín Kejzlar, jehož pedagogické umění je zachyceno jistě i v hlavní postavě povídky Pan učitel. Když přišla Barunka do Chvalkovic, docházela opět za panem učitelem Purmem, který mezitím přesídlil do chvalkovické školy, aby se naučila hře na klavír a jazyku německému.

Životopisci však nerespektovali, co se ve školních knihách psalo o jejím stáří. Akceptovali pouze dva údaje, a to pouze ze školní matriky: rok 1824 jako rok začátku její školní výuky a rok 1830 jako rok, kdy školu ukončila.

Tabulka č. 1

Přehled o nástupu Panklových dětí do 1. třídy

<u>Jméno dítěte</u>	<u>Rok narození</u>	<u>Zápis do školy</u>	<u>Stáří</u>
Barbora Panklová	1818 (1817)	1824 (1823)	6let
Jan Pankl	1821	1827	6 let
Josef Pankl	1824	1830	6 let
Konstancie Panklová	1829	1835	6 let
Marie Panklová	1830	1836	6 let
Adelheit Panklová	1835	1841	6 let
Gustav Pankl	1837	1843	6 let

Zatímco výše uvedené údaje všech sourozenců B. Němcové souhlasí s matrikou českoskalickou, její údaje s vídeňskou matrikou křtů nesouhlasí.

Školní dokumentace vypovídá, že Barunka při zahájení školní výuky nebyla čtyřletá, ale o několik let starší. Tomu odpovídá i Pleskačova poznámka, že uměla více než ostatní spolužáci, že byla vzrostlou dívkou a že seděla ve 3. lavici.

Na nesrovnalosti při uvádění Barunčina stáří a záhady z nich vyplývající upozornil v článku *Žena velká každým dechem* v roce 1982 i Aleš Feters.

Tentokrát již můžeme ucelit některá tvrzení na poměrně stěžejních argumentech. Zde vidíme, jak musela Terezie složitě obcházet data Barunčina narození, protože je zcela jisté, že by čtyřleté dítě jistě neušlo samo trasu o pěti kilometrech. Ale skutečně zajímavé je to, že škola po Terezii již dále křestní list nevyžadovala. Což tedy může znamenat jediné. Barunka byla zralá jak po stránce fyzické, tak po stránce mentální. Není přece možné, aby si pedagogové nevšimli dvouletého rozdílu. V první třídě je přeci důležité, aby dítě již znalo jednotlivé barvy, rozpoznalo základní geometrické útvary, zvládlo orientaci v čase a prostoru a velkou roli hraje také to, jak se dítě při zápisu chová a jak je schopno zvládnout vedení druhé osoby. Tohle všechno by měla umět Barunka už ve čtyř letech, aniž by patřila mezi nadané děti?

Další podstatný moment přichází, když Terezie kupuje Barunce počítadlo. Proč by ji vůbec něco podobného mělo napadnout ještě k tomu v případě, že Terezie měla

k Barunce spíše záporný vztah a pokud byla Barunka urostlejší než ostatní děti, je více než jisté, že její věk musel být na hranici mezi 6. – 7. rokem.

2.3 První lásky

Když Barunka ukončila v roce 1930 triviální docházku v České Skalici, tak ji otec zavezl na výchovu do nedalekých Chvalkovic. Zdejší zámek, podobně jako ratibořický, byl majetkem vévodkyně Kateřiny Zaháňské a Barunka si zde měla osvojit panské mravy a nabýt dalšího vzdělání.

V romantickém prostředí starého templářského zámku s tajnými chodbami a strašidelnými pověstmi strávila Barunka tři léta svého života. Zde se soukromě učila u chvalkovického učitele Augustina Purma, známého z České Skalice, němčině, hře na klavír a ručním pracím. Tudíž do chvalkovické školy nechodila jako řádná žačka. Mimoto ji šití a vaření učila ještě paní Hochová a pan Hoch si ji oblíbil jako posluchačku svých obecně potřebných a kulturních výkladů.

Z tohoto období rozkvětu nám Božena Němcová podala daleko více podrobností, než z let minulých.¹⁰

Vidíme, že později na toto období spisovatelka velmi ráda vzpomíná a přebírá odtud náměty pro svou literární tvorbu. O letech strávených v rodině zámeckého správce Augustina Hocha se dovídáme z jejího obšírnějšího dopisu, psaného v roce 1855 příteli MUDr. Hanuši Jurenkovi. Popisuje v něm velmi podobně své mládí a psaní uvádí slovy:

„Až umru, můžete pak můj životopis napsat – po chvílích Vám všechno povím a napíšu, nač bych cosi zamlčela, ani ty touhy dívčího srdce, ani jak jsem se naučila krásu znát, nic – dokonce nic.“¹¹

Na téže stránce píše velmi závažné sdělení: *„Tu dobu, nebylo mi ještě zcela třináct let, přišla jsem do Chvalkovic... k správcům do stravy, k učitelce do šití a k učitelovi, abych se učila fortepianu a němčině.“¹²*

Tento je dopis je závažným pramenem, v němž Božena Němcová sama přináší informace o svém stáří. Říká, že v srpnu 1830 jí bylo necelých třináct let. Podle vídeňského křestního záznamu by však měla říci: *„Bylo mi deset let“* nebo *„Nebylo mi ještě jedenáct let“*.

¹⁰ Srov. Novotný, M. Nové kapitoly o Boženě Němcové. 5. vyd. Praha: Družstevní práce, 1939. s. 333-334.

¹¹ Cit z dopisu z r. 1855. In Záhoř, Z. *Výbor z korespondence Boženy Němcové*. 2. vyd. Praha: Stanislav Mínařík, 1922. s. 218.

¹² Tamtéž.

Fyzický a psychický vývoj Barunky v letech jejího chvalkovického pobytu, vymezeného roky 1830 – 1833, však odpovídal jejímu tehdy běžně uvedenému stáří a roku narození 1817 a byl v hrubém rozporu s rokem narození 1820. Rovněž další odstavec v dopisu psaném Jurenkovi nasvědčuje tomu, že popisované zážitky nemohlo ve Chvalkovicích prožívat desetileté až třináctileté dítě, ale dívka v plném rozvoji dospívání:

„Tenkrát ještě, když se mužští zastavovali řkouce: Safiente, to je hezká holka! Mně ta slova nezůstala v hlavě. – Smát se, tancovat, ať to již bylo na mlatě, v latejně nebo na louce, vše jedno, jen když jsem tancovala.“

„A ten můj pokoj! Já se v něm všechna ztratila . Hrozně vysoký, temný, vysoká okna s dubovými okenicemi, dveře též takové a u každých dveří těžká železná závora, kterou jsem si na noc dveře zapřela.“

„Já měla jiné věci v hlavě, než počítání ok a křížků. Ostatně se musím vyznat, ačkoliv jsem tam mladinká dospělá již byla, že smyslnost ve mě vzbuzená nebyla. Byla jakási touha v prsou mých, pro niž jsem ani jména ani předmětu neměla a již jsem si patrně ani vědoma nebyla.“¹³

Zamýšlíme-li se nad těmito vzpomínkami, napadá nás, že desetileté dítě dané na výchovu a do opatrování by paní správčová patrně nenechala večer samotné chodit tmavými chodbami nebo dokonce se na noc zapřít pro bezpečnost závorou. Jen pod podmínkou, že Barunce bylo tehdy třináct a více let, lze tyto skutečnosti pochopit a přijmout. Nápadná je i výpověď Němcové „ačkoliv jsem tam mladinká dospělá byla“. Slůvkem „dospělá“ naráží nesporně na svou biologickou zralost.

Z této výpovědi cítíme jistou rozpornost i váhavost samotné Němcové. Jako by se pozastavovala nad tím, jak brzy dospěla. Dopis Jurenkovi píše v době, kdy již, na rozdíl od školních let, běžně uvádí, že se narodila roku 1820. Jemu však v dopise sděluje, že při příchodu do Chvalkovic se blížil její 13. rok, což souhlasí s letopočty 1818 nebo 1817, které se ve školních knihách uváděly jako roky jejího narození. Podle vídeňského křestního záznamu mělo být Barunce při příchodu do Chvalkovic deset a půl roku a při odchodu třináct a půl roku. Říká-li Němcová, že v té době byla již dospělá, to jest biologicky zralá, je to další důkaz o tom, že byla podstatně starší, než se uvádí její křestní zápis.

V roce 1945 uveřejnil antropolog Jindřich A. Valšík příspěvek o totožnosti matky B. Němcové, kde téměř vyloučil možnost, že Johana Barbora Terezie Novotná mohla být

¹³ Cit z dopisu z r. 1855. In Záhoř, Z. *Výbor z korespondence Boženy Němcové*. 2. vyd. Praha: Stanislav Minařík, 1922. s. 216.

matkou B. Němcové. Napsal: „Podle mého mínění nelze tezi, podle níž Johana Barbora Terezie, narozená 5. 10. 1805, byla matkou B. Němcové, z biologického a biometrického hlediska obhájit.“¹⁴ J. A. Valšík k tomuto závěru dospěl na základě důkladného rozboru statistik o pohlavní dospělosti žen třicátých let našeho století a uvedl, že první menstruace se v té době dostavuje před 14. rokem u menšiny žen (asi 44%). Upozornil však na to, že: „Postupem desetiletí pod vlivem stoupajícího hygienického a životního standardu nejširších vrstev lidových klesá průměrný věk, v němž se první měsíčky dostavují.“¹⁵

To znamená, že v minulém století bylo procento žen ve 14. roce pohlavně dospělých ještě výrazně nižší.

I když se Valšík ve svém antropologickém rozboru zabývá Terezií Novotnou, rozenou v roce 1805, lze jeho závěr aplikovat i na Boženu Němcovou a prohlásit, že je téměř vyloučeno, že byla biologicky dospělá v deseti letech, a že je i malé procento pravděpodobnosti, že byla dospělá ve 13 letech, kdy Chvalkovice opustila. Němcová však nepíše o konci svého pobytu, ale o chvalkovickém pobytu jako celku. Pouze za předpokladu, že Barunka přišla do Chvalkovic ve třinácti letech nebo o něco později, lze přijmout zprávu o její dospělosti.

Němcová ani po letech, když psala svůj dopis, který se měl stát podkladem pro sepsání jejího životopisu, nemohla do chvalkovického období vpravit své později vykonstruované stáří a aplikovat je na období svých dívčích let. Zde by nebyly souhlasily časové relace, protože skutečné stáří Barunky vystupovalo příliš zřetelně najevo zejména v konstelaci s dětmi manželů Hochových, mezi nimiž pobývala denně po dobu tří let. V době příchodu Barunky v roce 1830 bylo nejstaršímu chlapci Vilémovi 13 let, Katynce 11 let a Alfrédovi 7 let. Vyspělá Barunka, jíž bylo v té době nejméně 13 let, pokud nebyla ještě o jeden rok starší, nemohla být považována za desetiletou. Takto uvedené stáří by nebylo mohlo mezi Hochovými dětmi obstát, zvláště když Barunka v učení vynikala nad Vilémem, kterého otec tehdy připravoval pro vstup na techniku.

Němcová ve zmíněném dopise, který má věrně zachytit „nejkrásnější dobu“ jejího života, vypravuje o tom, jak se ve Chvalkovicích skamarádila se sedmnáctiletým praktikantem Leopoldem Weisflogem:

„Tenkrát bylo mu asi sedmnáct let, když jsem přišla do zámku. Byl to pěkný blondýn, silného těla, ale v tváři žádný výraz: byl to ještě mladý, neokřesaný hoch, dobrý,

¹⁴ Sobková, H. Tajemství Barunky Panklové. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. s. 31. ISBN: 80-7012-047-9.

¹⁵ Tamtéž, s. 32.

*ale hloupý. Byli jsme dobří přátelé, avšak když se pravilo, že je do mne zamilován, tu jsem se rozmrzela a bylo po kamarádství.*¹⁶

Také ze zprávy, že v sedmnáctiletém Leopoldu Weisflogovi našla přítele, vyplývá, že Němcová nemohla být při příchodu do Chvalkovic desetiletá. Sedmnáctiletý praktikant by se nebyl takto sblížil s desetiletou dívkou a také ona by v deseti letech nebyla posuzovala hoča o sedm let staršího jako „ještě mladého, neokřesaného, hloupého“.

Dále vzpomíná na staršího, asi třicet šest let starého písaře a říká: „*A já byla jediná, kterou miloval; já ho viděla plakat, ovšem to bylo později... Tenkrát jen ctil moji mladost.*“¹⁷

Ještě další vážnou známost „prvních Barunčinyých lásek“, kterou můžeme zmínit je jméno onoho Mathiase Schildorfera, protože v pozůstalosti se dochovala žlutá broušená sklenice, dar z lásky, na jejímž jednom štítku je vryto *Mathias Schildorfer* a na druhém *Betty Pankl*. Připojit můžeme i mlynářského chasníka, pozdějšího havlovického mlynáře Bureše - jak nám zaznamenala spisovatelka Gisela Náchodská – „*S Barunkou Panklovou tancoval a s nezdarem se o ni ucházel*“.

Tehdy se jednalo zejména o léto a denopis toho, jak Barunka Panklová byla už tenkrát obletována všemi mládenci i muži ze svého okolí, ať to byli vesničtí hoši, studenti, vrchnostenští úředníci, šlechtici a důstojníci z kněžniny společnosti i konečně sám její vychovatel, pan obroční Hoch.

K. Pleskač vyjádřil podobné myšlenky: „*Betčini rodiče vidouce, jak rychle dospívá a rozkvétá jejich nejstarší dcera, jíž dvořil se a lichotil kdekdo, trnuli vždy strachem před každým příjezdem vrchnosti a záletného panstva na léto. Pozorovali s nelibostí honbu různých šlechticů, úředníků a lokajů za vzácnou laňkou... Betty putovala před příchodem panstva na delší návštěvy do Chvalkovic.*“

Tento zápis se sice vztahuje na dobu po roce 1833, ale i tak se hodí na dívku starší, fyzicky a emocionálně vyzrálou.

I další životopisci se domnívají, že matka poslala dceru do Chvalkovic hlavně proto, aby byla uchráněna dobrá pověst příliš živé a temperamentní dcery před svody zámecké společnosti. Zachycené výpisky z dopisu Jurenkovi, i postřehy těch, kteří chvalkovický pobyt Barunčin pozorují, hovoří ve prospěch tvrzení, že Barunce při nástupu do Chvalkovic nebylo deset let a že se tedy nemohla narodit 1820.

¹⁶ Cit z dopisu z r. 1855. In Záhoř, Z. *Výbor z korespondence Boženy Němcové*. 2. vyd. Praha: Stanislav Mínařík, 1922. s. 224.

¹⁷ Tamtéž, s. 225

Pleskač upozorňuje na návrat Barunky z Chvalkovic: „*Děti cizí ostýchaly se již chodit do bytu Panklova, pokládajíce Barunku za velkou dámu – slečnu Betty. Jen mimo dvorský byt Panklův scházely se s ostatními dětmi Panklovými. Ale družnou a srdečnou Betty zpanštlé ovzduší dvorské úřednické a urozené zámecké společnosti neodcizilo přátelským stykům a známostem jejího mládí. S družkami dětských svých let, pěknou Kristlou z ratibořické hospody (roz. 1815) a Márinkou ze mlýna (Mančinka roz. 1815), účastnila se ráda a dychtivě obvyklých zábav a slavností, jež život okolního světa přináší s sebou... Kristla Celbová bývala v mladých letech, ač o pět roků starší, důvěrnou kamarádkou Betty Panklové, která nezapomínala ji ani potom, když se již s manželem svým dostala do Prahy.*“

Tato fakta jsou dalším důkazem o stáří Barunky. Vyjádření „*ač o pět roků starší*“ bude chybné. Kdyby jí bývalo bylo po návratu z Chvalkovic pouhých třináct, byli by ji dřívější spolužáci sotva považovali za „velkou dámu“ a jistě by se nebyla stala důvěrnou kamarádkou osmnáctileté Kristly. Dívku šestnáctiletou (nebo sedmnáctiletou) s drobnými milostnými zkušenostmi s Kristlou pojily právě společné zájmy a citové prožitky. Pokud navštěvovala Barunka českoskalickou školu, hrávala si ještě se všemi dětmi. Děti v Ratibořicích nebylo mnoho, navíc nebyly dvojtřídní školou tak rozvrstveny po letech, jak je tomu v naší době. Po uplynutí školních let začala přirozeně vyhledávat přítelkyně sobě věkem i mentalitou blízké.

Křestním listem Barbory, jehož opis byl vyhotoven již v listopadu 1831, kde je jako den křtu uveden 5. únor 1820, se začali Panklovi řídit až počínaje přípravami na Barunčinu svatbu v roce 1837. Ve svatebním zápise na faře v České Skalici z 12. září 1837 se uvádí věk nevěsty sedmáct let. Tento zápis zveřejněn nebyl. Snoubence oddával ženichův příbuzný Josef Němec, farář z Hoříněvsi.

Při ohláškách Josefa Němce a Barbory Panklové 9. 9. 1837 na faře v Červeném Kostelci je uveden věk nevěsty 18 let. Veřejnosti, která navíc neměla s Červeným Kostelcem nejtěsnější styky, nebyla změna v udání stáří nevěsty příliš nápadná nebo ji nepostřehla vůbec. Podle chvalkovických záznamů z doučovacích hodin měl být uveden věk 20 let.

Prudkou změnu v uvádění roku narození si musela uvědomovat hlavně Barunka. Kdo ví, čím ji rodiče tuto záhadu vysvětlili. Jisté je, že Němcovou zcela neuspokojili. Proto se objevují v jejích životopisných údajích rozdíly, a proto ještě po letech pátrá po podrobnostech svého narození.

Tak například ve své autobiografii Němcová píše: „*Roku 1821 přistěhovali se její rodiče do Ratibořic na panství Náchodské v Čechách, a tam byla vychována.*“ Je však prokázáno, že Panklovi přijeli do Ratibořic již v roce 1820, kdy se 7. 8. 1820 ve skalickém panství uskutečnil jejich sňatek.

Se jménem Terezie Panklová se setkáváme také na pozvánce na ples, jež pořádal 14. 2. 1821 v České Skalici šenkýř Vincenc Rint. Panklova rodina musela být v té době již v okolí Ratibořic známa.

Proč se však Němcová domnívá, že se z Vídně přestěhovala až v roce 1821? Starší děti mívají ve zvyku se vyptávat na své rané dětství. Dospělí lidé se pak v období svého života zajímají zcela uvědoměle. Jistě se také nad jiné zvědavé Němcová, i po letech, kdy se do Ratibořic vracela, setkávala se sousedy a známými a ptala se jich na dávno minulé časy. Musela se od nich nutně dovědět, že se její rodiče nepřistěhovali z Vídně s kojencem, ale s děvčátkem, které už běhalo a mluvilo. U Panklů pomáhala dvorská děvečka Františka Pavlová. I řada dalších včetně zahradníka Bindera a jeho pomocníka a pozdějšího nástupce Gottlieba Bossa byli svědky příjezdu Panklových do Ratibořic nebo jejich počátečního bydlení. Mnohým jistě utkvěl ve vzpomínkách obrázek mladých, dosud neoddaných rodičů a jejich dcery.

Když si Němcová později okolnosti jejich přestěhování do Ratibořic pozorně promýšlela a srovnávala, nemohl jí souhlasit rok 1820 jakožto rok příjezdu, a tak si ho posunula alespoň o jeden rok.

Pokud bychom mohli přisuzovat Babičce dokumentární hodnotu, celou knihu prolíná citelný věkový rozdíl mezi již moudrou Barunkou a mladšími sourozenci, na něž dávala Barunka často pozor a uměla jim i poradit.

Zajímavou vzpomínkou na slečnu Betty si po letech vybavila i manželka historiografa Václava Vladioje Tomka. Když v roce 1857 představil Tomek svou mladou manželku paní spisovatelce Boženě Němcové, poznaly se obě ženy a vzpomněly si, jak se seznámily ve Chvalkovicích. Paní Tomková, za svobodna Liduška Dáňová, dcera ředitele panství Police nad Metují, se přátelila s Katynkou Hochovou. Jejich otcové se dobře znali, a tak zavezl Dáňa svou dcerku v září 1835 na několikadenní návštěvu do Chvalkovic. Barunka i po svém návratu do Ratibořic sem ještě v letních měsících zajížděla a využívala zdejší knihovny k četbě. V. Tille napsal, že třináctiletá Liduška, kterou děti rády škádlily pro její chatrnou němčinu, přilnula k mladé slečně, která sedávala v parku s knihou v ruce

a hájila svoji mladší družku před malými nezbedy. Tato chvalkovická slečna nebyla nikdo jiný než Barunka Panklová.

Kdyby se byla B. Němcová narodila v roce 1820, byla by bývala o jeden rok mladší než Katynka Hochová a jen o dva roky starší než Liduška Dáňová, narozená v roce 1822. Vzpomínka paní Tomkové na mladou slečnu čtoucí v parku chvalkovického zámku je dalším náznakem, že Barunka byla pravděpodobně starší než obě dívky, když k ní Liduška v té době vzhlížela jako ke slečně.

Jak již životopisec M. Novotný poznamenal, období strávené ve Chvalkovicích nám zanechalo spoustu důležitých poznatků, se kterými je konečně možné vhodně argumentovat. Už tedy dopis adresovaný Jurenkovi nám poskytuje velmi hodnotné informace. Věta, která nám zákonitě musí ukotvit v hlavě: *„Tu dobu, nebylo mi ještě zcela třináct let, přišla jsem do Chvalkovic...“*

Další podstatný argument, který podložil Valšík, sice zabývající se Terezií Novotnou, ale postupně uplatněný na Barunce o tom, že by v té době nemohla být ženou biologicky zralou.

Také zpráva, že v sedmnáctiletém Leopoldu Weisflogovi našla přítele. Není přece možné, aby se sblížila s hochem, který byl o sedm let starší a myslela si o něm, že je ještě mladý, neokřesaný a hloupý.

A poslední fakt, který mě zaujal, že se k Barunce ostatní děti Panklovy chovaly jako k dámě, což by jistě u třináctileté holčičky bylo velmi málo pravděpodobné a potom Barunčiny osmnáctileté přítelkyně.

Na základě těchto podkladů jsem osobně utvrzena v tom, že Barunka byla jak po stránce mentální, tak po stránce biologické vyzrálou dívkou a tudíž je více než jisté, že Barunka při příchodu do Chvalkovic neměla 10 let, ale minimálně 13let a při jejím odchodu z Chvalkovic nemohla mít 13 let, ale minimálně 16 let.

2.4 Vztah matky k Barunce

Ve všech knihách o Boženě Němcové se dočítáme o tom, že Terezie Panklová nemilovala svou nejstarší dceru od útlého dětství. Terezie Panklová je tedy oficiálně uvedena ve vídeňských křestních zápisech jako matka, která porodila nemanželské dítě, otec neuveden. První problém můžeme spatřovat už v tom, že kdyby si opravdu vzala na vychování cizí dítě, a ještě k tomu je vedla jako nemanželské, tak by to silně omezovalo její naději na sňatek.

Václav Tille píše: „*Barunka byla tehdy čiperné, svěží stvořeníčko. Neměla na samotě pod parkem mnoho družek, matka ji nemilovala zato však se o ni staral laskavý strýček, na kterého ještě po letech vzpomíná s láskou*“.¹⁸

Dále zde máme fakt, že Panklová uvádí rok narození do školní knihy 1817 nebo 1818 a snad nadmíru jasné je to, že o tom, kdy se narodí ženě dítě, nemůže matka nikdy zapochybovat.

Barunka velmi dobře cítila matčin chlad a splácela jej bezděčně tvrdošíjným vzdorem.

„*Matka přísná, k nám dětem málomluvná – vždyť mi všechno zhurta poroučela a za vše hned trestala a za trest jsem jí měla vždy odprosit a poděkovat To mi bylo něco hrozného a nikdy jsem to neudělala, kdyby mne byla utloukla. Mnohdy mne cit k tomu pudil, ale noha se s místa nehnula a ústa neotevřela.*“¹⁹

Nutná je zde však otázka, kdo vlastně byla ona Terezie, o níž bylo napsáno již tolik stránek. Manžel vnučky Boženy Němcové prof. Zdeněk Záhoř uveřejnil v roce 1915 *Příspěvek k životopisu BN v Novině Jana Herbena* a v něm se jako první snažil tuto Terezii identifikovat. Věděl na základě matričních studií učitele V. Černého v Kladsku, že „babička“ z knihy měla několik dětí. Černý našel v matrikách čtyři syny a dvě dcery – a jednou z dcer byla Johanna Barbora Terezie. Narodila se 5. října 1805 a Záhoř ji učinil jako matku malé Barbory, protože druhá dcera se jmenovala Johanna Magdalena Františka.

My ovšem víme, že Barbora byla pokřtěna začátkem února 1820 – znamenalo by to, že matce pozdější Boženy Němcové by bylo 14 let a 4 měsíce. V tomto případě by znamenalo, že tedy přišla do jiného stavu ve 13 letech a 7 měsících. Všichni badatelé jako Z. Záhoř, Z. Nejedlý, V. Tille, J. Lelek tuto eventualitu přijali. Dokonce Dr. Novotný

¹⁸ Tille, V. Božena Němcová. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. s. 12.

¹⁹ Cit z dopisu z r. 1855. In Záhoř, Z. *Výbor z korespondence Boženy Němcové*. 2. vyd. Praha: Stanislav Minařík, 1922. s. 217.

požádal o lékařský posudek MUDr. V. Rubešku a ten potvrdil, že existence čtrnáctileté matky je možná.²⁰

V době, kdy Barunka pomalu dospívala, matka ji učila vařit, dohlížela aby vyšívala, pletla, obstarávala domácnost, a držela rychle dospívající dívku velmi zkrátka, protože její krásná hlavička byla plná romantických snů a tužeb. Zimy měla rodina Panklových smutné a těžké v bytě plném dětí, s pyšnou matkou, která měla plno starostí s tím, jak vyjít s četnou rodinou s nepatrnými příjmy a žít při tom, jak se na německou úřednickou rodinu sluší.²¹

Víme tedy, že je dodnes velmi spekulativní, zda Terezie byla matkou Barunky, nebo ne. Jednoznačně víme, že Terezie ke své nejstarší dceři neměla vytvořené citové pouto. Jeden úhel pohledu tedy ukazuje na to, že by mohla být Barunka nechtěným dítětem. Ale pokud se podíváme na situaci z pohledu jiného, proč tedy nesouhlasí léta zápisu Barunky do školní lavice?

V pozdějším věku se citový nesoulad opět projevil v době, kdy Terezie přinutí Barunku k sňatku s Josefem Němcem. V dospělosti a v celém jejím životě vůbec bylo nemálo okamžiků, kdy Němcová potřebovala pomocnou ruku, a tady bychom mohli očekávat konečně pomoc matky, ale Němcová nikdy nic podobného nepopisovala a o ničem podobném se nikdy nezmínila.

Ještě zde existuje myšlenka, že Barunka Panklová mohla být dcerou kněžny Kateřiny Zaháňské, která záhadným způsobem rodině Panklů věnovala velkou pozornost. Ale nikoli takovou jako svým schovankám. Je zvláštní, že Sobková popisuje, jak Terezie Panklová očekávala věno, když se Barunka vdávala. Co ji tedy kněžna Zaháňská dlužila?

Ovšem Kateřina je jednoznačně z potencionálních matek vyloučena, protože se uvádí, že když porodila roku 1800 svou nevlastní dceru Gustavu, tak se po porodu vrátila do Zaháně již neplodná, protože zákrok byl proveden velice nešetrně.

Ale daleko reálnější je právě Dorothea²² jakožto nejmladší sestra vévodkyně Zaháňské, protože se zde nakumulovalo poměrně velké množství náhod. V době, kdy Dorothea získala panství, byl přijat do služeb Jan Pankl. Další podivná náhoda je ta, že

²⁰Srov. Ivanov, M. *Zahrada života paní Betty (Později B. Němcové)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1992. s. 12. ISBN: 80-7038-242-2.

²¹Srov. Tille, V. *Knížka o Boženě Němcové*. Praha: Nakladatelství Emila Šulce, 1919. s. 8.

²²viz Příloha

hrabě Schulenburg hned po smrti Kateřiny věnoval Panklovi v Ratibořicích domek se zahradou.

Takže i z tohoto můžeme vyvodit možnou citovou nevšímavost Terezie Panklové k Barunce...

3 ŽIVOT JOSEFA NĚMCE

O Němcovi se hovoří, že již od dětství byl nespokojený a velice vznětlivý. Pocházel z chudé rodiny v Novém Bydžově, sice studoval na gymnáziu v Králové Hradci, ale střílel z pistole, a proto byl často kárán profesory a nakonec musel odejít. Po té dostudoval filozofii na Akademickém gymnáziu v Praze, ale ve filozofii propadl roku 1824 z náboženství, právě když se akademikové vzbouřili pro pouliční bitku se zlatnickými pomocníky a vláda za trest viníky a slabé studenty odváděla k vojsku. Byl také v Jičíně odvelen na čtrnáct let k osmnáctému pluku. Odepřel přísahat německy, důstojník jej pochválil a nechal jej přísahat česky. Sloužil „*ex propriis*“²³, po dvou letech odešel s nováčky na doplnění pluku do Neapole. Celou cestu nesl pěšky v tornistře Jungmannovu Slovesnost z lásky k bývalému profesorovi. V Itálii zůstal pět let, kde byl potom šikovatelem granátnického pluku a byl navržen na důstojníka.

Ale současně byla snížena vojenská povinnost na osm let a Němec, jakmile 10. května 1832 dosloužil osmý rok, přešel do služby k důchodkové strážci jako bezplatný praktikant a pak revizor. V únoru roku 1836 jej jmenovali recipientem v Bílině a 20. června samostatným správcem hraniční strážce v Červeném Kostelci. A právě tady došlo k tomu osudovému seznámení, kdy k Panklovým tehdy docházel vrchní myslivec pohraniční strážce Anton ze Skalice a vyprávěl o svém představeném Josefu Němci, recipientovi z Červeného Kostelce, jenž čekal na povýšení za podinspektora a hledal nevěstu. Matka se ihned na nápadníka vyptávala, návrh přijala a hned Němce pozvali do domu.

Tehdy se v Podkrkonoší začalo rozmáhal tkalcovství bavlny, ale na bavlnu bylo vysoké clo, a proto podloudnictví jenom kvetlo. Němec byl ve službě energický, horlivý a neúplatný a tímto se kladně zapsal a doufal, že bude co nejdříve povýšen na úředníka.

Brzy však po nástupu v Červeném Kostelci byl stíhán. Když se 12. září slavilo po celých Čechách korunování Ferdinanda V. a celý Kostelec ten večer zářil samými světly – jen okna ve štítu kupce Hůlky, obrácená k faře zůstala temná – rozjařený lid vytloukl tmavá okna kamením a farář zapsal do farní knih, že pochybení bylo tím těžší, že se ho dopustil státní úředník Josef Němec. Zda úmyslně, či nedopatřením, nevíme. O měsíc později dostal zase ostrou důtku pro „špatné adjustování“²⁴ a jen s ohledem na jeho vzorné

²³ **Ex propriis** – osoba sloužící dobrovolně a na vlastní náklady.

²⁴ **Adjustace** – příprava k činnosti

chování mu nebyla důtka zapsána do služební knížky. Němec však na tyto nepříjemnosti nebral příliš ohled a spoléhal na to, že jej jmenování nemine a šel na námluvy.

Když přišel poprvé s Antonem na návštěvu k Panklovým, hrála si prý budoucí nevěsta s pannou; rozpačitě ji schovala a bála se toho vysokého, hlučného muže v upjaté uniformě, který se vnucoval svými žerty a zacházel s ní jako s holčičkou. Není se čemu divit, když byl od Bety o 15 let starší. Bety k němu cítila odpor a nechtěla uvěřit, že se má najednou stát nevěstou. Doma sice nebyl život rájem, ale ve svých dívčích snech vídala zcela jiného, ideálního ženicha, jenž ji unášel z všedního života chudé domácnosti do kouzelné říše blaha. Žertovala, ale matka nepřikládala jejím dívčím vrtochům žádnou váhu a ženich dostal slovo. Pankl vyžádal své dceři 16. března od správy náchodského panství vysvědčení zachovalosti a začala se chystat svatba.

V roce 1832 Červený Kostelec vyhořel, ale když si Němec přivedl mladou choť do svého bytu v domě kupce Hůlka, bylo již město zčásti obnoveno. Němec nebyl povahou zlý, ale horkokrevný, výbušný, navyklý jen na všední požitky denního života a utahaný zodpovědnou službou. Seděl celý den v přízemí kanceláře a nepříjemný býval proto, že se ve dne i v noci trmácel po horách a číhal na podloudníky. Vzhledem k tomu, že byl od své sedmnáctileté ženy o tolik let starší, neuměl pro ni najít lichotivého něžného slova a pohlížel na ni jako na rozmazlené, svéhlavé dítě a zacházel s ní velice neomaleně bez ohledu na její přání a záliby. Němcová se najednou ocitla v cizím poddanství závislá na cizích příkazech.

Dne 1. května 1838 byl Němec přeložen do Josefova a zde se Němcům narodil dne 6. srpna 1838 první syn Hynek. Podle křestního listu v č. 27, t. j. v hotelu Veselý, kde asi zpočátku bydleli.

V červnu konečně jmenovala vídeňská komora Němce podinspektorem v Kutné Hoře a poslala dekret do Hradce Králové. Ale ještě než Němec dekret obdržel, šel s vrchním myslivcem pohraniční stráže Bienertem na prohlídku do pivovaru ve Vlchově. Když se vraceli, zadrželi člověka, kterého pozírali z podloudnictví. Voják Jan Liessler od 18. pluku jej hájil a hádal se s nimi. Němec se na něj vrhl, Bienert mu pomáhal a voják pak u výslechu tvrdil, že na něj tasil zbraň. Celý rozčilený se vrátil domů, kde na něj čekala žena, která po dvou dnech nato porodila.

Vojenské velitelství Němce udalo u krajského úřadu a tak bylo řízení dekretu pozastaveno až do té doby, dokud nebylo vyšetřování skončeno. Dne 15. září byla Němcovi dána důtka a zároveň mu pohrozili degradací, kdyby se náhodou případ opakoval.

Němec se rozčílil, opustil bez dovolení Josefov a odjel do Prahy žádat zálohu a podat stížnost. Z Prahy jej okamžitě poslali zpět, ale Němec nepovolil a požádal 26. listopadu o dovolenou na cestu do Vídně. Odjel 9. prosince a stěžoval si u ústřední komory, ale po návratu byl počátkem roku 1839 zbaven služby beze mzdy a jeho jmenování na podinspektora odvoláno. Prosil o milost, dostal 12 kr. na výživu denně a po mnohých prosbách byl koncem srpna přijat zpět jako recipient, ale byl odeslán na nesamostatné místo do Litomyšle.

Němcová zde nosila pod srdcem již druhé dítě a stěhování jí velice ublížilo. Najali si byt na dolním náměstí v č. 27, kde 16. října porodila druhého syna Karla. Z Litomyšle byl opět Němec poslán na pět měsíců do Lanškrouna, kde vedl správu potravní daně. Dostal pochvalu, důtky mu byly ze služební knížky škrtnuty a konečně byl v zimě 1840 přeložen na samostatné místo do Polné.

V prosinci 1841 navrhla pražská správa rozmnožení míst podinspektorů a tak si Němec podal opět žádost, která mu ovšem byla znovu zamítnuta. Vzhledem k tomu, že Finanční zpráva viděla jeho nuzný plat, tak ho přeložila k první sekci do Prahy. Před stěhováním do Prahy jeli Němcovi přes Jihlavu do Brna a z Brna do Vídně. Tady se Němcovým narodila dne 19. června dcera Theodora.

Po příjezdu do Prahy si najali byt v Poříčí a postupně se seznamovali s českou společností, Němec byl přijat do „vlasteneckého spolku“, o kterém ovšem nic nevíme, protože v Zápisích Němcové nenalezneme nic o tom, o jaký spolek se vlastně jednalo. Ale Němcová až do konce roku nemohla ukojit touhu po společnosti. V září se jim narodilo poslední dítě, syn Jaroslav.

Na podzim pražská správa obnovila návrh na rozmnožení úřednických míst, Němec zadal 27. října žádost o podinspektora a také byl 15. prosince navržen, ale z Vídně opět návrhy zamítli a Němec se kromě zklamání dožil nepříjemného překvapení, protože když zkoumali jeho doklady, zjistili, že není v jeho dokladní knížce jediné zmínky o jeho definitivním ustanovení, a tak se ocitl, ačkoliv byl zařazen mezi zřízenci definitivními, náhle až mezi provizorními. Samozřejmě místo toho, jak bylo v jeho povaze zvykem, ohradil se proti tomu, dostal však důtku, a když se odvolal, byl v roce 1843 příkře odbyt.²⁵

V srpnu 1845 se Němec konečně dočkal povýšení, po kterém osm let marně toužil. Dne 30. července jej jmenovala vídeňská dvorní komora úředníkem, komisařem finanční stráže druhé třídy a 21. srpna dostal dekret, jímž byl přidělen sedmnácté sekci do Domažlic. Jmenování přineslo do rodiny mír, Němcová okřála a když se koncem srpna

²⁵ Tille, V. Božena Němcová. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. s. 32-37.

dočkala nadšeného německého referátu o svých pohádkách v Ost Und West, byla velmi šťastná.²⁶

Od roku 1848 začínají mezi manželi Němcovými značné nepokoje. Němcová stále jen píše svá díla, zdržuje se u svých známých, přátel a milenců. Spor manželů vzbudil pozornost jak v Praze, tak u všech jejich přátel. Všichni totiž viděli, jak je Němcová nemocná a snažili se mezi nimi sjednat klid. Němec jí konečně 20. srpna poslal smířlivý list, zval ji, aby se k němu vrátila, rozmlouval jí cestu na Slovensko a varoval ji, aby nespolehala na Augustu, o němž se v Praze proslýchalo, že je v peněžních nesnázích. Němcová však na jeho list neodpověděla. Němec byl znepokojen a cítil, že se veřejné mínění obrací proti němu., že zašel příliš daleko, když vykládal svým známým o svých domácích nesvárech a ospravedlňoval své ukvapené jednání. Když četl Augustovu nabídku, psal ženě a když se pak dozvěděl o oslavách, jimiž studenti v Bydžově uctili jeho choť, rozjel se do Bydžova, aby ji usmířil. Němcová klidně vyslechla jeho přemlouvání, ale sama zůstala pevně rozhodnuta a odmítla se k němu vrátit.

Poslední den, kdy se oba manželé naposledy viděli v listopadu 1859, aby Němec zaplatil celý účet své ženy, kdo jej upozornil, nevíme. Dne 28. listopadu ráno ji odvezl do Prahy. Tady Němcová na krátkou dobu pookřála, ale brzy zeslábla a 21. ledna 1862 zemřela.

Josef Němec se po smrti Boženy Němcové stal „strážcem“ jejího odkazu. A tak v roce 1866 reflektoval, jak česká vlastenecká společnost na Boženu Němcovou pamatuje, resp. nepamatuje. S ohlasem se ale Němec nespokojil, a proto v článku, který anonymně publikoval v deníku Národ, uveřejnil následující postřeh, až „rýpnutí“:

„Očekávali jsme, že naše spanilomyslné Češky památku úmrtí zasloužilé Boženy Němcové dne 21. t. m. nějakým způsobem oslaví. Naše očekávání se ale nevyplnilo, neboť jsme toho dne jak na hřbitově, tak i v chrámu Páně vyšehradském ani toho nejmenšího nepozorovali, co by poukazovalo ku památce tohoto dne., leda jediný věnec, který, jak bezpečně víme, nestarší syn na hrob své matce byl položil. Naproti tomu klademe za svou povinnost zmíniti o velebném p. Dostalovi, kaplanu v Labské Týnici, kterýž téhož dne ve filiálním kostele kojickém za zvěčnělou, oceniv její zásluhy a nebyv od nikoho k tomu vybídnut, sám z vlastní ochoty mši svatou sloužil. Budiž mu za tu upomínku dík projeven.“

První část vdovství pobýval Josef Němec v Praze, ale nebyl zde spokojen, „ten nynější studentský život, jak vedu, není pro mě, jsem již k tomu starý, já potřebuji pohodlí,

²⁶ Srov. Tille, V. Božena Němcová. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. s. 68.

a to nemám“.²⁷ Uvažoval tedy o tom, že pokud mu nevyjde pracovní příležitost, na kterou čekal, odejde do Bydžova. Z tohoto plánu sešlo a Němec se stěhoval v podstatě se vším všudy na konci října 1863 za synem Karlem do Kojetic. Tohle soužití ovšem už od počátku naráželo na spousta překážek. Na Bílou sobotu roku 1864 se Josef Němec přestěhoval na Vyšehrad, ale hned jej tu stíhaly nepříjemnosti. Josefa také trápilo, že v té době byl rodinný známý Mencl na smrt nemocný.

V dopise dceři Doře se Němec svěřuje, že je Karel ve svém místě nespokojený, rád by se už oženil, ale když není zajištění, jsou to jen zbytečné sny. Němec konstatoval sice v závěru dopisu, že je zdravý, ale přiznal, že je mrzutý, a tak by si přál už být u mámy...

V únoru 1865, když dostal Karel nové místo, se Němec stěhuje tentokrát do Žitnobranské, dnes Žitné ulice. Potom se přestěhoval do Bydžova a finanční mizérii, se kterou se jako i jindy v životě potýkal, se rozhodl Josef Němec vzdorovat, a proto navrhl Doře, aby opustila své působiště, tedy Jičín, přijela za ním do Bydžova a založila si tu soukromou industriální školu.

Život s kufrem v ruce a věčně na cestách se stal pro Josefa Němce v posledních deseti patnácti letech života příznačným. Rozjel se vzhledem ke své prchlivé povaze asi leckdy ukvapeně. Takové harcování mu přinášelo nepohodlí, útraty, ale také velkou starost o majetek, který nemohl sbalit s sebou.

Na poslední dny svého života se Josef Němec přesídlil do Tábora a zemřel 17. září 1879. Karel v dopise Doře píše:

„Hned, jak jsi odjela, začal sobě otec naříkat, že ho tíží na prsou, kterýžto stav se v pondělí značně zhoršil, takže jsem pro dr. poslal. Druhý den zůstal jsem s malýma přestávkama u něho, což mu bylo, jak jsem pozoroval, velmi milé. Večer si liboval, že ho ruka nebolí, i vzal jsem k němu ženu s dětma. Později na noc jsem se rozplakal, což ho popudilo, že mne vyhnal se slovy: ‚nebreč mně tu a di spat‘. Zhasl jsem a zůstal na kanapi až do tří hodin. Druhý den ráno byl pokojný, však těžce dýchal, i poslal jsem pro Lešanovského a děkana, který také v 1/2 9 přišel. Lituji po dnes, že jsem mu nemohl také trapné chvíle ušetřit. Po odbyté ceremonii se mne ptal, ‚co tu chtěli ty lidi? pošli je pryč‘. Seděl jsem u něho maje rámě pod hlavou, by snáze dýchat mohl, když doktor přišel, kterého poznal, a na otázku, jak se má jen rukou zavrtěl. Předepsal ještě lék, pro který

²⁷ Pokorná, M. *Josef Němec - Neobyčejný muž neobyčejné ženy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. s. 203. ISBN: 978-80-200-1780-2.

*bába rychle běžela a kterého jsem mu ještě lžící dal. Nepromluvil však více ani slova; o 1/2 10té začal tišeji dýchat, podíval se na mne a byl mrtev. Mně na ruce usnul navždy.*²⁸

²⁸ Cit z Karlova dopisu Doře. In Pokorná, M. *Josef Němec - Neobyčejný muž neobyčejné ženy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. s.. 279. ISBN: 978-80-200-1780-2.

4 MANŽELSTVÍ BOŽENY NĚMCOVÉ

4.1 Předsvatební pocity Barunky Panklové

Již dopívající Betty, která zářila krásou, budila velikou pozornost v zámečku a parku, který se v letním období naplnil cizími šlechtici, úřednictvem a četnou cizokrajnou družinou. Není divu, že se tou dobou o ni začali rodiče bát, posílali ji na léto do Chvalkovic a hledali jí ženicha.

V Černém Kostelci žil recipient finanční strážce, Josef Němec. Měl vystudované gymnázium, poté byl osm let na vojně, dlouho sloužil v Itálii a měl naději, že brzy bude jmenován úředníkem. Krásná Betty se mu zalíbila a počal se o ni ucházet. Byl sice o patnáct let starší, vysoký, hřmotný a prchlivý muž, ale přímé povahy a upřímný Čech.

Bety zprvu odmítala ženicha žertem, protože samozřejmě snila o jiném ženichovi z panské družiny, ale matka byla ráda, že nejstarší dcera bude zaopatřena a tak se musela teprve sedmnáctiletá dívčina, což není jisté, stát dne 12. září 1837 v kostele v Malé Skaličce paní recipientovou.

Podíváme-li se na situaci Sofie Podlipské, věrné přítelkyně Němcové, objeví se před námi téměř idyla. Podlipská se důvěrně stýkala s Němcovou od roku 1850, byla sestrou Karolíny Světlé a sama napsala řadu románů a povídek, většinou výchovně tendenčních. Vzpomínky na Němcovou nám uchovaly řadu důležitých detailů, proniká však do nich duše Podlipské a ta si především cenila mravnosti.

„V téže míře, jak byla Němcová za dětství obklopena povahami ideálními, přicházejí jí v prvních dívčích letech do cesty muži sprostí, nevědomci, hejskové, surovci. Často vypravovala o této nesnesitelné společnosti dílem lokajů a úředníků, dílem mladých šlechticů, zvyklých lehkovážně si pohrávati s děvčaty nižší třídy.“²⁹

Velmi zajímavé ovšem je, že když se Podlipská vyjádřila v intimním dopise o recipientovi u finanční strážce, hovoří o něm jako o hrdinovi z loupežných dramát.

„Byl vysokého vzrůstu, daleko nad obyčejnou míru, tváře snědé, rysů přísných, černovlasý černoooký, mluvil velmi hlasitě. Byl dobrý jako dítě, ale prudký jako oheň.“

Tento muž „dobrý jako dítě“ bude svou ženu bít, takže musí vyskočit oknem v přízemí a hledat ochranu na policii. Ovšem který muž by snesl tak nekonvenční chování své manželky.

²⁹ Ivanov, M. *Zahrada života paní Betty, později Boženy N.* 1. vyd. Praha: Panorama. 1992. s. 120. ISBN 80-7038-242-2.

Sofie Podlipská poznamenává: „*Celkem činil příznivý dojem, byl to člověk ušlechtilý, na svůj stav velmi vzdělaný. Psával dokonce zprávy do časopisů v roce osmačtyřicátém a čítal mnoho. Byl Čechem, jak se říká 'ultra'... Na sedmnáctiletou Barunku činil dojem jako muž, který vynikal co do vnitřní ceny daleko nad hejno fádních ctitelů jejích.*“³⁰

Pozor ale jaká další vzpomínka Sofie Podlipské následuje. „*Byl jí čímsi jako Othello Desdemoně. O své svatbě nemluvila přede mnou nikdy.*“³¹

Zajímavé je, že Podlipská ještě ve svých vzpomínkách vypravuje, že babička žila ve dvoře ratibořickém, ještě když Němcová byla dívkou. Tvrdí také, že se jí Němcová „nesčíslněkrát“ zmiňovala, jak jí babička radila, aby si vzala Němce, protože je dobrý Čech a vlastenec. Ale Josefa Konvalinková, družička na svatbě Němcové, vyprávěla později s určitostí, že se babička odstěhovala již roku 1832 k synovi do Dobrušky, což se zdá pravděpodobnější. Kdy a kde babička zemřela, není v matrikách.

4.2 Zápisky Boženy Němcové

Ještě před Josefem Němcem vstoupilo do jejího života několik mužů, o kterých nevíme téměř nic. To ale není až tak podstatné, ovšem, co podstatné je, je to, že 1. března 1912 našla dcera Boženy Němcové v matčiných deskách, kam si ukládala různé náčrty, obrazové reprodukce a rodinné upomínky, jakési její Zápisky, v nichž matka píše, že se neprovdala, měla děcko, zemřelo však maličké. Theodora Němcová tyto informace poskytla profesoru Vincentu Vávrovi, který se zabýval životopisem Boženy Němcové. A Vávra je hned v roce 1913 publikoval a ten samý rok našla Theodora ještě další matčiny poznámky, psané opět její rukou, obsahující jakýsi seznam osob, s nimiž se během života seznámila. Zatímco Zápisky, mající tři listy, jsou psány jen s přibližnou chronologií, Aforistické poznámky B. Němcové o typických osobách, jak tento materiál o dvou listech nazval V. Vávra, postrádají časový sled úplně.

Theodora Němcová ke svému nálezu poznamenala: „*Při shledávání památek pro výstavu pořádanou Ženským klubem, našla jsem rukopisy v matčiných příručních deskách,*

³⁰ Ivanov, M. *Zahrada života paní Betty, později Boženy N.* 1. vyd. Praha: Panorama. 1992. s. 121. ISBN 80-7038-242-2.

³¹ Tamtéž, s. 122.

v nichž ukládala své oblíbené obrázky. Tedy přes padesát roků zůstaly tyto cenné poznámky ukryty a zachráněny.³²

V Zápiscích, jejichž vznik dcera Theodora zařadila do let 1845 – 1850, můžeme sledovat motivy, které Němcová zpracovala literárně, teprve později se vzpomínky uklidňují a postupně dostávají jakoby nový časový sled. Nyní můžeme uvést několik příkladů s vysvětlivkami, na nichž pracoval V. Vávra ve spolupráci s řídícím učitelem Václavem Černým a Karlem Pleskačem z České Skalice, na vysvětlivkách pracoval později také dr. Miloslav Novotný a něco připojil i Miroslav Ivanov:

Obrázky z cest – Babička - Magdalena Novotná, rozená Čudová

Rozárka – tato povídka Němcové uveřejněná v roce 1855, tematicky spojená s Domažlicemi

Voják ženou - motiv povídky Karla z Všerubska

Katynka - její smrt – postava Kateřiny Bországové, jež žila na vychování v Josefově a tady se z nešťastné lásky v roce 1827 otrávila

Bláznivá Viktorka – Viktorie Židová z Červené Hůrky č. 3 u Ratibořic – v Babičce umírá v bouři bleskem, ale ve skutečnosti skonala tiše

Láska Drotarova – pravděpodobně se jedná o Jana z Pohorské vesnice

Zámek R. – zámek v Ratibořicích

Utopené dítě – BN v červeném sešitě, objeveném v roce 1913 u Podlipských. Zde vzpomíná na vznik své básně Vodník, jak seděla v roce 1844 na Žofíně, dívala se na Vltavu a vzpomínala na „*utěšené údolí domácích...smrt krásného děcka v divoké Úpě, chtělo se mně podívat do té fantastické říše vodníkovy.*“

4.3 Dohled nad korespondencí

Po roce 1937, čili po svatbě s Josefem Němcem, se Božena Němcová dostává na vrchol své umělecké dráhy, ale zároveň musela čelit těžkým omezením, která jí připravila politická situace, osobní konflikty, tíseň a zklamání. Velmi zřetelně o tom vypovídají dopisy, a to se jich mnoho vůbec nedochovalo. Když pomíneme běžné ztráty při častém stěhování atd., můžeme litovat zejména korespondence vědomě, účelově zničené v souvislosti s obavami z policejního vyšetřování. I manžel Josef Němec mnohé ničil, jak

³² Tamtéž, s.123.

psal ve svém dopise 19. srpna 1854: „*Já jsem mnoho Tvých dopisů a zvláště těch starších dávno už spalil a právě jsem chtěl držet revizi druhých listů a popalit to, když ten přišel*“ (tj. domovní prohlídka v souvislosti s jeho nedovoleným opuštěním místa pobytu). A dodával: „*Já nerad, co od tebe pochází zničuju.*“

Studium dopisů bylo samozřejmě součástí činnosti státního aparátu i v 19. století. Ten soustavně kontroloval a sledoval jednotlivě osoby, ať již podezřelé, cizince nebo vlastní úředníky. I tady měla vláda možnost využít, a také využívala, starších zkušeností z práce policejních úřadů. Mnoha těchto úkolů se ovšem nemohla policie zhostit veřejnými prostředky a otevřeně. K tomu jí sloužila tajná policie a tzv. černé kabinety, které měly právě za úkol otvírat a prohlížet soukromé dopisy.

V poštovní lóži, v tzv. černém kabinetu, pracovali přísně vybraní úředníci dvojím způsobem. Buď byl dopis svěřený poště a otevřen a nebyl adresátu vůbec dodán, protože obsahoval takové informace, které byly považovány za stát ohrožující, anebo byl pouze opsán nebo jen něco jen účelově vypsáno a nově zavřený dodán, často jen s krátkým zpožděním, adresátu.³³

4.4 Život po boku Josefa Němce

Už samo povolání Josefa Němce jako recipienta finanční stráže napovídá, že se cítil velmi majetnicky a pyšně a jednoznačně byl zvyklý na poslušnost jak v práci, tak doma. Tedy žádná romantika, žádné vzdychání, ale noční pochůzky podél hranic, honění pašeráků, v zimě a dešti. Tudíž se není čemu divit, že veškerá romantika člověka přejde.

Josefa Němce neustále odváděly jeho úřední povinnosti z domova, a tak není divu, že se mladistvé paní recipientové stýskalo a že se snažila všelijak rozptýlit. Navštěvovala své domácí, jež později zvěčnila v povídce Chudí lidé, odbíhala si domů do Ratibořic a také, jak nám prozradil historik kraje Jiráskova Josef Hurdálek, se i poprvé v manželství zamilovala do muže, jenž už tehdy zosobňoval její milenecký ideál, jak jej známe z celé historie jejího života. Byl to žák pražské malířské akademie *Gustav Vacek*, rodák kostelecký, o rok mladší než on, ušlechtilý, jemný jinoch, zájmu – jako všichni pozdější její milenci - daleko vyšších nežli její prostý a materialistický manžel. Jejich styky, podle vyprávění, byly velmi časté. Němec o těchto schůzkách údajně nic nevěděl. V pozůstalosti

³³ Srov. Saicová Římalová, L., Wimmer, S. Božena Němcová Korespondence II 1853 – 1856. Praha: NLN, 2004. 620 s. ISBN 80-7106-697-4.

Gustava Vacka byl jako památka na toto mladistvé vzplanutí nalezen olejový obraz dívky, podle podání podle všech portrétních znaků zvěčněná podoba sedmnáctileté, panenské Barunky sklopených víček, bohatých temných vlasů, sčesaných přes uši, jako na všech jejích pozdějších podobiznách. Vacek zůstal touto láskou poznamenán na celý život. Malíř oltářních obrazů a dobrý portrétista, zůstal starým mládencem a samotářem až do své pozdní smrti. Tento vztah skončil v době, kdy se Němcovi museli přestěhovat do Josefova.

V Josefově se Němcům narodil 1. května 1838 první syn Hynek. O rok později 16. října druhý syn Karel a potom v Polné se jim narodila 19. června 1841 dcera Theodora. V Polné je taky zastihla tragická zpráva o smrti babičky, která zemřela 27. 3. 1841. Na její hrob se Němcová vypravila vlakem přes Brno po 17. říjnu 1841 a tehdy snad poprvé navštívila i lékaře *Josefa Čejku*, svého pozdějšího literárního rádce, který tam byl právě na univerzitě.

V roce 1842 se Němcovi přestěhovali do Prahy, kde se včleňují do spisovatelských kruhů. Bydleli na Poříčí ve vlhkém bytě, v němž se jim téhož roku narodil poslední syn Jaroslav.

Další vzájemné milostné dobrodružství si Němcová prožila v roce 1843 s básníkem *Václavem Bolemírem Nebeským*. Nebeský v Praze bydlíval u Němců. Milenci se scházeli tajně nad Mělníkem v kokořínských lesích. Scény v rodině bývaly hrozné a mírný Čejka se stal nešťastné ženě lékařem těla i duše. Snažil se jí nahradit ztrátu Nebeského svým obdivným zaujetím, upravoval jí sám méně dovedně literární pokusy a prožíval s ní o zájezdu 1844 znovu ratibořickou idylu a jiřinkové plesové opojení.

V červenci 1848 se přestěhovali Němcovi do Nymburka a tam pak začalo období jejího bratrského komunistického snu, inspirované moravským filozofem-utopistou, básníkem a novinářem *Františkem Matoušem Klácele*m, potom je jistě důležité zmínit jméno pražského filozofa *Ignáce Jana Hanuše* a olomouckého profesora přírodních věd *Jana Helcelet*a. Mezi těmito muži způsobovala Němcová vzájemnou žárlivost, roztrpčení a rozchod, neboť jediný, který ji skutečně očaroval byl Ivan Helcelet. U Helcelet a to ovšem bylo jen pobláznění smyslů, ale u Němcové, jako vždycky, opravdová láska.

Třetí veliké vzplanutí prožívala Němcová roku 1851, když se zamilovala do svého lékaře a utěšitele po krizi helceletovské *dr. Viléma Dušana Lamb*la. Dokument o jejich poměru zachytil Němec, když se vrátil den před Štědrým dnem 1851 a pak v půli ledna zachytil Dušanův milenecký dopis, plný mužské žárlivosti.

Své deprese z nešťastného manželství si Němcová tedy začala léčit v 50. letech v Praze. Vyhledávala společnost nových mladých přátel, kteří v ní obdivovali nadanou

spisovatelku i samostatnou ženu, o jaké mohli dosud jen snít. Věkový rozdíl mezi nimi a Němcovou byl dost značný. Ona vystupovala jako jejich starší důvěrnice, v roli ochraňovatelské a možná i trochu mateřské; vzájemný vztah se však mohl dostávat i do jiných poloh. V každém případě byl nezvyklý, budil zvědavost i pohoršení těch, kteří něco věděli a ještě větší těch, kteří si všechno domýšleli. Páter Václav Štulc, který jinak Boženu Němcovou podporoval, takové jednání odsuzoval snad ze všech nejvíc. Nesmířena již také zůstala roztržka s rodinou Rottových. Pražská společnost „časů zaživa pohřbených“, jak tuto dobu charakterizoval Jan Neruda, nemohla pochopit, že žena suspendovaného úředníka, politicky sledovaného, vyhledává kontakty s těmi, kteří se teprve nedávno vrátili z vězení a byli nadále pod policejním dohledem jako byl J. V Frič, nebo se do konfliktu s úřady teprve dostali nyní jako V. Č. Bendl.

Zlomem v tomto směru byl jistě vztah Boženy Němcové k poslednímu muži v životě Němcové *Hanuši Jurenkovi*. Ten Prahu opouští a Boženě Němcové se vzdaluje po promoci v červnu 1855, když odjíždí jako lékař do Haliče; nadobro pak Prahu opouští v únoru 1856; Václav Bendl, další z této družiny, opustil Prahu hned počátkem podzimu, kdy mu nezbylo v podstatě nic jiného pro zajištění existence než přijmout možnost studia v kněžském semináři v Českých Budějovicích.

Zde jsme poznali Boženu Němcovou jako ženu, která dokázala odolávat bídě a nepřízni, vzdorovat politickým tlakům a nevládnosti a ostražitosti svého okolí.³⁴ Takto ji hodnotili životopisci ovlivnění nekritickým obdivem, kteří uváděli, že v této těžké době se Božena Němcová sháněla po jakékoliv službě, aby užívala děti. Ale jiní tvrdí zase fakt, že v tragické chudobě odmítla výhodné místo ředitelky vyšší dívčí školy, aby si uchovala tvůrčí svobodu. Přátelům však rozesílala úpěnlivé lístky s prosbami o výpomoc. Ve spisech pak uvedla, že „*jsou lidé, kteří neumějí ani kousek chleba podat*“.

Karolína Světlá na podporu nuzující umělkyně uspořádala finanční sbírku a s hrůzou pak zjistila, že Němcová většinu peněz lehkomyšlně darovala příteli a za zbytek uspořádala večeři pro své příznivce. Tímto Němcová navždy ztratila užitečné přátelství Světlé.³⁵

Pomalu v každé literatuře o Němcové najdeme zprávu o tom, jak Němec svou ženu tloukl. U Novotného je toto pojato tak, jakoby se až tak nebylo čemu divit. Článek od Lenky Bobíkové popisuje tento fakt takto: „*V úterý večer 30. července 1861 se Božena Němcová v pražském bytě trásla úzkostí. Její syn Jaroslav nepřišel domů a otec Josef*

³⁴ Srov. Saicová Římalová, L., Wimmer, S. Božena Němcová, Korespondence II 1853 – 1856. Praha: NLN, 2004. s. 25. ISBN 80-7106-697-4.

³⁵ Srov. Brhelová, Z. Květy: Smutná paní Božena Němcová, 2000, ročník 9, s. 27.

Němec zuřil. Jaroslav pracoval u fotografa a pak se sešel s přáteli. Němec přikázal ženě, aby mu neschovala ani sousto a nepustila jej domů. A pak to začalo. Manželé se pohádali a Josef začal Boženu mlátit. A to bez ohledu na to, že už byla nemocná a krvácela.“³⁶

Němcová vyskočila ze strachu oknem, prochodila s Jaroslavem noc, ráno se nachystala a odpoledne odjela přes Týnici k sládkovi Daňkovi do Chlumce nad Cidlinou. Zde se měla, jak píše Novotný, „jak pánbůh v ráji“.

Ale jak napsala v nedoručeném dopise Vojtěchu Náprstkovi, z listopadu 1861, neuhodil ji muž poprvé. Tehdy Němec přišel domů v nenaladě, a když uviděl Němcovou, jak si jednou odpoledne opisovala vlastní pohádky, které si ještě vypůjčila od známého, protože na nové neměla peníze, začal svazek pohádek trhat.

„Ale to jsem se tak rozzlobila a vytrhla jsem mu to z ruky vši silou, a když mě nechtěl pustit, kousla jsem ho do ruky, až mu tekla krev,“ psala. Manžel se vrhl na svou ženu, ale tentokrát ji zachránil syn Jaroslav, který se před ní postavil a řekl: „Netluč tato mamu, ona má pravdu, proč jí to trháš, ona si to chtěla opsat a beztoho si musela ty pohádky vypůjčit.“³⁷

Němec odešel se sakrováním do hospody. A tam podle Boženy: *„Mě pomlouval, že jsem se kurvila s Lamblem, že jsem nehospodyně. Domů když přišel, bylo pokračování. Ty neřáde, ty chcípneš někde za plotem, kdybys raději sirky prodávala!“³⁸*

Myšlen byl samozřejmě lékař Boženy Němcové Dušan Lambl. Ovšem Němec Lambla dobře znal a měl jej rád.

Roku 1861 tedy končí společné soužití manželů Němcových. Božena již nechce svého manžela nikdy vidět.

4.5 Poslední léta Boženy Němcové

Jediné, co Němcovou udržovalo v domněnce, že bude žít ze svých samostatných výdělků, bylo jednání s Augustou. Augusta jí psal již 5. srpna do Prahy, že hodlá začít s tiskem a žádal předem rukopis na tři svazky, které chce do roka vydat. Němcová se

³⁶ Dostupné z www: <http://www.novinky.cz/zena/styl/201599-josef-nemec-milujici-manzel-i-nebezpecny-tyran-slavne-zeny.html>.

³⁷ Cit z dopisu Vojtěchu Náprstkovi. In Janáčková, J, Božena Němcová – Lamnetace - Dopisy mužům. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 210. ISBN: 80-202-0594-2.

³⁸ Tamtéž.

pokoušela psát pro první svazek nové dílo a v hlavě se jí míhaly dalekosáhlé plány na nové romány, ale síly ji opouštěly.

Němcová oznámila z Týnice Augustovi svůj příjezd a zajela ještě do Vysokého Mýta, kde se snažila najít A. V. Šemberu, od něhož očekávala peníze za slovenskou cest. Šemberu nenašla, ale setkala se jen s mladším synem Šafaříkovým, který přijel do Mýta za svou nevěstou a Němcovou ujistil, že vídenští přátelé na ni nezapomenou.

Do Litomyšle došla v pátek 13. září a ubytovala se v hotelu U modré hvězdy na hořejším náměstí, na který ji odkázal Augustův přívětivý list. Hotel patřil příbuzné Augustovy ženy, paní Tobolářové. Paní Tobolářová Němcovou vlídně přivítala, uvedla ji do připraveného pokoje a oznámila jí, že Augusta ji již vyjednal byt i stravu. Němcové se v hotelu líbilo, paní jí byla sympatická, v jídelně bylo několik cizích i českých listů. Augusta se k ní choval velmi srdečně, vodil ji městem, dal jí zálohu, v pondělí ji provedl tiskárnou a odpoledne v besídce na zahrádce uzavřeli písemnou smlouvu o vydávání sebraných spisů. Němcová mu postoupila vydavatelské právo na patnáct let a měla si sama obstarat korekturu tisku.

Tak doufala, že konečně stanula u cíle. Nedbala slabosti a nemoci. V pondělí si ještě vyšli na Zavadilku, v úterý byla ve městě slavnost, královská střelba do terče, cítila se tím vším rozveselena a snila o tom, že to tak již zůstane. Radost a pýcha z dosaženého vítězství ji však svedly k unáhlenému skutku. Mrzelo ji, že jí Dora dosud nenapsala, tak jí poslala vyčítavý dopis. Němec jí pak napsal 21. září drsné psaní, v němž jí jako její zákonný manžel zakazuje konat korektorské služby. Nemá prý nic proti rozvodu, ale žádá, aby žena přijela dříve do Prahy.

Němcová byla dlouho mužovým listem rozrušena. Ale čas kvapil a Augusta naléhal, aby dodala rukopis prvního svazku. Němcová by ráda počala svým novým dílem, v němž se právě pokoušela vypsát svůj původ románem Urozený a neurozený, ale počátek spisu ukazuje, že v něm není ani stopy po její tvůrčí síle. Po marných pokusech poznala, že se jí k nové práci nedostává sil. Když Němcová prosila Augustu koncem října o novou zálohu, ostře odmítl. Dne 18. listopadu řekl paní Tobolářové, že za ni již ručit nebude. Němcová zcela bez peněz devatenáctého pouze snídala a až jednadvacátého jen obědvala za čtyři krejcare. Byla zdrcena svou bezmocností, ale přesto se k muži vrátit nechtěla.

Poslední zápas Němcové se životem a o právo o nezávislost skončil tragicky. Nezbyvalo než umřít. Její nemoc se čím dál více zhoršovala. Navštívila doktora Podlipského a setkala se s jeho chotí, svým bývalým „sokolíčkem“, Žofíí. Nemluvily spolu od doby, co se Němcová rozešla ze Světlou. Obě plakaly. Živý duch však v Němcové ještě

nějaký čas vzdoroval. Když ji přátelé navštěvovali, vzpomínala na minulost, stěžovala si na nevděk, Erbenovi vykládala s horečnou živostí své literární plány do budoucna.

Po Novém roce se jí přitížilo, přenesli ji z velké světnice do vedlejšího pokojíku, kde s ní spala její ošetřovatelka Švajcarová. Němcová již častěji na dlouho usínala, v jasných chvílích probírala svou korespondenci, kterou si dala donést od paní Petrovičové, a páčila mnohé listy, jež tak pečlivě po léta opatrovala.

Den před jejím skolem přišly z Litomyšle první výtisky Babičky, tištěné na hrubém, chatrném papíře, s hrubou obálkou, plné chyb. Zaplakala žalostí, že se nesplnilo ani její poslední přání, spatřit své životní dílo v dokonalé úpravě. Vepsala do dvou výtisků věnování a Markytě sepisovala na lístek v tobole jména těch, kteří jimž měly býti poslány výtisky - to jsou poslední řádky z její ruky. Pak usnula těžkým smrtelným spánkem. Probudila se ještě na chvíli, Němec poslal pro kněze, ale kněz ji zastihl již bez jasného vědomí. Od deváté hodiny večerní odpočívala klidně bez bolestí, až tiše zhasla 21. ledna o šesté hodině ráno.

V pátek 24. ledna se konal za třeskutého mrazu z domu U tří lip o půl čtvrté slavný pohřeb. Téměř za tmy došel obrovský průvod na Vyšehrad a Světlá, nesmiřitelná přítelkyně, jí položila na spouštěnou rakev svěží věnec.³⁹

³⁹ Srov. Tille, V. Božena Němcová. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. s. 230-235.

ZÁVĚR

Ve svém závěrečném slovu bych ráda zhodnotila knihy s korespondencí Boženy Němcové a Boženě Němcové, ze kterých mi bylo umožněno čerpat a které mi velmi pomohli vytvořit si nový obraz o Boženě Němcové.

Jedna z nejstarších knih, se kterou jsem pracovala byl *Výbor z korespondence Boženy Němcové* (1922), jejíž autorem je Zdeněk Záhoř. Je velmi přehledně zpracována. Úvod tvoří básně, které byly složeny na Němcovou (Bendl, Nebeský) a poté následují jednotlivé kapitoly seřazené podle jednotlivých osobností, se kterými si psala (Bohuslava Rajská – Fr. Čelákovský, Karel Havlíček, Jan Konopa – Jaroslav Pospíšil, Veronika Vrbíková, Dr. Jan Helcelet – F. M. Klácel, Karolína Světlá – Žofie Podlipská – Dr. V. Lambl, Hanuš Jurenka, Václav Benda, Karel Němec – Adéla Panklová, Josef Němec, Jaroslav Němec, Vojta Náprstek) a podle časové osy od nejstarších dopisů po ty nejmladší. Publikace obsahuje poznámky k těmto jednotlivým osobnostem a drobné komentáře k dopisům.

Další autorkou, která věnovala pozornost korespondenci Boženy Němcové byla Jaroslava Janáčková v díle *Lamentace – Dopisy mužům* (1995). Jak již tedy název publikace napovídá, skutečně obsahuje dopisy vyměňované s opačným pohlavím. Je rozčleněna na Prolog, ve kterém najdeme Fričovu vzpomínku na rok 1844, Sen Nebeského, Nerudu ve vzpomínce na rok 1858 a dále na tři akty. Akt první má název Šťastná setkání, akt druhý Poutaná a spoutaná a akt třetí dostal název Na útěku. I přesto že kniha neobsahuje komentáře k dopisům, jsou zde oživující ilustrace a rukopisy.

Komunikační strategií v dopisech Boženy Němcové (2005) zkoumala Lucie Saicová Římalová. Zabývá se zde teorií korespondence, komunikační perspektivou v roli ženy, manželky, matky, hospodyně, spisovatelky a přítelkyně. Také zde najdeme několik rukopisů Němcové. Ale co se přehlednosti týká, musím říct, že v mnoha kapitolách je orientace náročnější a obsahuje až moc velké množství teoretické části.

Hlavní publikace, ze které jsem čerpala byla tetralogie *Korespondence Boženy Němcové* (2004). Obsahují drobný teoretický úvod, všechny dopisy jednotlivých let, podle kterých jsou seřazeny. Knihu zpestřují ilustrace a rukopisy. Celkově ji hodnotím jako nejpřehlednější publikaci ze všech těch, které jsem měla možnost řádně prostudovat a na tomto základě s nimi pracovat.

Co se mého předchozího pohledu na Boženu Němcovou týká, povědomí o jejím dětství jsem si vytvořila, jako zřejmě většině z nás, z Babičky. Ale už od počátku jejího života jsem se v mnoha okolnostech mýlila.

Vztah matky k dceři působí v Babičce vroucněji, než skutečně byl a než jsem se později dověděla. Žití v rodině Panklových nebylo rozhodně snadné, protože Terezie Panklová každým rokem rodila. Měla celkem třináct dětí, a přežilo pouze šest. Navíc rodina žila ve velmi stísněných prostorech.

Také vztah s manželem bývá v mnoha publikacích velice zkreslený. Protože za nevydařené manželství mají všichni tendenci vinit Němce. Ale za nedostatky v manželství jsou zodpovědní vždy oba. V každém případě by asi každému muži, který by si vzal Boženu Němcovou bylo předurčeno peklo. Karta padla na Josefa Němce. Je sice pravdou, že si ji zvolil sám, a povahy nebyl zrovna nejkldnější, ale to, co bude následovat, nemohl tušit zřejmě vůbec nikdo. Myslím si že zpočátku mohli být Němcovi i poměrně šťastní. Němcová dokonce v jednom dopise píše, že kdyby do sebe tehdy nebyli tak zbláznění, že by si ji mohl i vychovat. Myslím si, že nikoliv. Sice pocházela ze silně věřící rodiny, ale později byla ovlivněna svobodou a soběstačností ženy, jež hlásali němečtí a francouzští utopisté. Snad proto se celý život snažila být tak emancipovaná podobně jako George Sandová.

O jejím konci života jsem věděla pouze to, že umírala sama a v bídě. Tohle povědomí ale nebylo zcela správné, protože Němec po tom, co zaplatil všechny dluhy v hotelu, ji odvezl do Prahy a zůstal s ní až do posledního dechu, což si na něm vskutku cením. Myslím si, že ji velmi miloval, i přesto že docházelo k tolika roztržkám a neshodám.

Celou práci jsem rozčlenila do čtyř kapitol a několika podkapitol. V první kapitole jsem se zabývala teoretickou částí korespondence.

Druhou kapitolu jsem věnovala Barunčinu dětství, chybným matričním záznamům, o nichž jsem zjistila, že úřední síla nefungovala zřejmě tak, jak by měla. Ale s velkou pravděpodobností to bylo dáno tím, jak velké počty dětí se v té době rodily a záznam Barbory Panklové byl jeden z těch, který úředníci zanedbali. Školních léta a záznamy z třídních knih nám ukázaly poněkud zajímavé údaje a neshody, co se jejího narození týče.

V prvních láskách Barunčiných jsme nahlédli do jejího romantického světa, jejích přátelství se staršími dívkami i chlapci, o kterých smýšlela již jako plně dospívající dívka.

Z těchto záznamů a důležitých faktů jsem utvrzena v tom, že rok spisovatelčina narození není rok 1820, ale rok 1817!

Ve třetí kapitole jsem se hlouběji zabývala životem Josefa Němce, který byl díky svému pracovnímu poslání nucen k neustálému stěhování a tak s rodinou trávil velkou část života ve stěhovacím voze a s kufry v ruce.

A v poslední čtvrté kapitole jsem se snažila vcítit do manželství Němcových, v němž ani jeden neměli zrovna na růžích ustláno a vzájemně si ubližovali. Aby toho všeho nebylo málo, musela Němcová projít ještě těžkou nemocí. Bohužel i v posledních letech života Němcové jsem sledovala její stálou naivitu a důvěřivost k lidem, která se jí nepěkně vymstila. Na Josefu Němcovi si velmi cením toho, že se později jako vdovec staral o zachování jejího odkazu. Protože zejména díky němu se stala pro nás tak hodnotnou spisovatelskou osobností.

POUŽITÁ LITERATURA:

ČERNÝ, Václav. *Božena Němcová 1820-1862*. Náchod: E. Šolc, 1912. 366 s.

IRMANN, Adolf. *Pravda o matce Boženy Němcové*, 1. vyd. Praha: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 1973. 72 s. ISBN není dostupné.

IVANOV, Miloslav. *Zahrada života paní Betty (Později B. Němcové)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1992. 431 s. ISBN: 80-7038-242-2.

JANÁČKOVÁ, J., MACUROVÁ, A. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 199 s. ISBN 80-85866-83-8 .

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová – Lamentace - Dopisy mužům*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 210. ISBN: 80-202-0594-2.

Kolektiv Ústavu pro českou a světovou literaturu ČASV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 471 s. ISBN není dostupné.

KUBKA, F. NOVOTNÝ, M. *Božena Němcová*. Praha: V Neubert a synové, 1941. 304 s. ISBN není dostupné.

LAISKE, Miroslav. *Bibliografie Boženy Němcové*. 1. vyd. Praha: SPN, 1962. 484 s. ISBN není dostupné.

NOVOTNÝ, Miloslav. *Nové kapitoly o Boženě Němcové*. 5. vyd. Praha: Družstevní práce, 1939. s. 327. ISBN není dostupné.

OTRUBA, Mojmír. *Božena Němcová*. 2. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. 272 s. ISBN není dostupné.

POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: Neobyčejný muž neobyčejné ženy*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 332 s. ISBN: 978-80-200-1780-2.

PLESKAČ, Karel J. *Ratibořická idyla: K 75. výročí úmrtí Boženy Němcové*. 2. vyd. Náchod: V. Rydlo, 1937. 67 s. ISBN není dostupné

RZOUNEK, Vítězslav. *Božena Němcová v obrazech a dokumentech*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1951. 177 s.

NĚMCOVÁ, Božena. *Komplet korespondence I. - IV*. Praha: NLN, 2004. ISBN: 80-7106933-7. 2056 s.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 172 s. ISBN: 80-246-0927-4.

SOBKOVÁ, Helena. *Tajemství Barunky Panklové*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. 115 s. ISBN: 80-7012-047-9.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Autor a subjekt v díle Boženy Němcové*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 209 s. ISBN: 80-7184-003-3.

TILLE, Václav. *Knižka o Boženě Němcové*. Praha: Nakladatelství Emila Šulce, 1919. 48 s. ISBN není dostupné.

TILLE, Václav. *Božena Němcová*. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. 261 s. ISBN není dostupné.

TILSCHOVÁ, Anna Marie. *Božena Němcová*. 1. vyd. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, 1948. 14 s. ISBN není dostupné.

ZÁHOŘ, Zdeněk. *Výbor z korespondence Boženy Němcové*. 2. vyd. Praha: Stanislav Minařík, 1922. 432 s. ISBN není dostupné.

Časopisy:

BRHELOVÁ, Zuzana. Smutná paní Božena Němcová: zrcadlo tisíciletí. *Květy*, 25. 2. 2000, 9, s. 27.

CRHA, Aleš. V osnovách to nebylo!: Každý život je story: Božena Němcová. *Story*, 28. 7. 1999, s. 28 – 29.

On-line zdroje:

BOBÍKOVÁ, Lenka. Josef Němec – milující manžel i nebezpečný tyran slavné ženy. *Právo* [online]. 2010 [cit. 2010-06-02] Dostupné z www: <<http://www.novinky.cz/zena/styl/201599-josef-nemec-milujici-manzel-i-nebezpecny-tyran-slavne-zeny.html>>.

HORKÝ, Milan. Život Boženy Němcové. *Muzeum Boženy Němcové* [online]. 2009 [cit. 2009-09-07] Dostupné z www: <<http://www.muzeumbn.cz/bozena-nemcova/zivot-bozeny-nemcove.html>>.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

1. Matriční záznamy
2. Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z roku 1855
3. Srovnání podoby Boženy Němcové a Dorothei Périgordové-Talleyrandové
4. Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z léta roku 1855.
5. Dopis Vojtěchu Náprstkovi (1861)
6. Rukopis Boženy Němcové
7. Poslední korespondence mezi manželi Němcovými (1861)
8. Portrét Josefa Němce

Příloha 1

Matriční záznamy

Handwritten church record A, showing a baptism entry. The text is written in a cursive script on a grid. The entry includes the name of the child, the date, and the names of the parents and godparents.

A

Handwritten church record B, showing a baptism entry. The text is written in a cursive script on a grid. The entry includes the name of the child, the date, and the names of the parents and godparents.

B

Handwritten church record C, showing a baptism entry. The text is written in a cursive script on a grid. The entry includes the name of the child, the date, and the names of the parents and godparents.

C

34. Zápisy o křtu Boženy Němcové, zapsané do tří samostatných matričních knih. A — prvopis uložený na faře, B — druhopis uložený na faře, C — druhopis uložený v Arcibiskupském ordinariátu ve Vídni. Fotokopie podle vídeňských originálů.

Příloha 2

Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z roku 1855

2. Neznámému adresátovi.

(Druhá polovice r. 1855.)

Duše moje mnohdy jako jezero, lehký větrík je rozvlní a není možné, by se rozčeřené vlny uhladily. Myšlénka honí myšlénku jako obláčky při bouři, jedna chmurnější než druhá, až se celá obloha zahalí těžkými mraky — z kterých se nelije, ani hrom nebije, v kterých jen hučí a blýská se — s kterými búrny vítr zahrává, aniž by je rozehnal — a nebe vyčistil Četla jsem jednu básně, která se mi velice zalíbila. Poslyšte:

Am See.

Dampf rauscht der See, die Nebel zieh'n
Wie Geister an den Felsen hin;
Es wiegt der Sonne letzter Schein
Mit blut'gem Kuss die Wellen ein.

Am Felsenhang die Weide steht,
Das grüne Haar von Wind verweht,
So lange einsam steht sie dort,
Der Strom nimmt ihre Blüten fort.

Du meiner Seele treues Bild,
Du graue Weide sturmdurchwühlt,
Was auch dein Inn'res glühend spricht,
Die kalte Welt versteht es nicht.

Okehr' zurück, du alte Zeit,

Du Mainacht der Vergangenheit!

Okehr zurück, okehr zurück —

Bring meine Todten und mein Glück! —

Nevím, od koho je. — Nemí-li pravda, tak vzdychne často každý z nás — ale co tam, to tam; eo je platno, kdyžby kdo nám nyní i mladost navrátil, když by nám nemohl s sebou dát tu blaženou mysl. Když projdu léta svého živobytí od desátého roku až do nynějška, divím se sama sobě, a myslím, to není možná — to nejsi ty! — Kdyžbyste mne byli znali, když mi bylo dvanácte, třinácte let — na tu dobu já nejraději vzpomínám. Tělo moje rozvířilo již, přece ale ještě polo panna, polo děcko, nebylo plné, okrouhlé, ještě jsem se nestyděla vylézt před chlapeci na strom, aneb když jsem šla ze školy vzdvíhnout sukně nad kolena a brodit se vodou, ani mi nepřekáželo sednout okročmo na koně a projíždět se po louce. — To byla doba, kde mne ještě těšivaly nové střevíce, šaty a pentle, že jsem se neděle dočkat nemohla, kde mi dovoleno bylo vzit jich do kostela. Ještě mi nebylo hanba, když mi matka před lidmi dala herdu do zad, že jsem spálila jíšku, aniž jsem si z toho co dělala, když mi otec před chlapeci studenty řekl: „Aber stell dich doch grad, steh nicht so verbogen und zieh nicht immer die Nase hinauf, dumme Gredl!“ — to byla jeho oblíbená nadávka. — Tenkrátě ještě, když se mužští zastavili, řkouce: „Saffente, to je hezká holka!“ — mně ta slova nezůstala v hlavě. Smát se, tancovat, ať to již bylo

na mlátě, v ratejně nebo na louce, vše jedno, jen když jsem tancovala. — Veselá jsem byla, skotačívá, na stromy, na koně, s chlapeci se prát, honit — to byla moje radost. Ale byla jsem svěhlavá, nerada jsem povolila. Matka přísná, k nám dětem málomluvná — vždy mi všecko zhurta poroučela a za vše hned trestala a za trest jsem ji měla vždy odprosit a poděkovat. To mi bylo něco hrozného a nikdy jsem to neudělala, kdyžby mne byla utloukla. Mnohdy mne cit k tomu pudil, ale noha se s místa nehnula a ústa neotevřela. Otec mohl se mnou svést co chtěl; on mne znal a vždy vlídně mluvil na nás, a já bych byla proň do ohně skočila, když se na mne krásným svým modrým okem podíval a řekl: „Jdi, Běto má, učiň tak a tak!“ Ani trest od něho mne tak nebolel a — já ho ale také zasloužila, mimo jednou — pro tu hubičku! — Tenkrátě jsem se také ještě modlívala vroucně! — Jako by přede mnou byla ta sednice, v níž množství obrazů a obrázků. — A ten jeden obraz *Kristus a Samaritánka* — ten se mi velice líbil — ani jsem oči od něho neodvrátila při modlitbě, a tak dlouho naň hleděla, až to nebyl pouhý obraz! — Před mým znakem stál s tělem: k němu jsem se modlívala, jeho prosila za vše, cokoliv jsem kdy potřebovala. Otec mne chválil, že jsem pobožná, dával mne za příklad ostatním, kteří při modlení večer obyčejně dřímali a ve dne zíváli a jeden druhého štechali. Oni neviděli před sebou *živý obraz Krista*. — Tenkrátě četla jsem nejraději historii Jenovefy, tenkrátě zdálo se mi toliko o zaklených princeznách, o činech pravdě nepodobných, a nejmilejší fantazie

moje byla — jíti do kláštera, a to jen proto, že jsem slychala, že se jeptišky mnohému učí jako studenti, a to byla by moje radost bývala.

Tu dobu, nebylo mi ještě zcela třináct let, přišla jsem do Chválkovic, městyse to as hodinu cesty od domova, k správcům do stravy, k učitelce do šití a k učitelovi, abych se učila fortepianu a němčině. V jakém okolí, a mezi jakými lidmi jsem žila do té doby, to z většího dílu poznat můžete v „Babičce“ — mimo několika ještě osob. — V Chválkovicích přišla jsem do jiného spolku, — tam začaly romány první, naivní, které mi všechny v mysli zůstaly, ale ani jediný v srdci. — Avšak já se puštila do rozprávky, jako bych údem byla učené společnosti a uloženo mi psáti svůj životopis, nevzpomenu, že takými dětinskými vzpomínkami Vás nudím. Odpusťte, že je to tak u mne, že mne vzpomínka na můj mladý věk, ačkoliv byly děje velmi nepatrné, vždy mile dojmou a že ráda o něm povídám. Až umru, můžete pak můj životopis napsat — po chvilkách Vám všechno povím a napíšu, nač bych cosi zamlčela, ani ty touhy divčího srdce, ani jak jsem se naučila krásu znát, nic — dokonce nic. Ale najednou to vše nemohu vypsat, znudilo by Vás to, neboť ráda zabíhám do podrobností a těším se dětinskými maličkostmi, které čtenáře nikterak baviti nemohou, a kdyby i přítel byl... Když sejdu někdy do Valhaly mého srdce, tu se ráda stavím u obrazů mého divčího věku — to byla ta nejkrásnější doba — já neztratila svůj ideál; nikoho jsem nemilovala, když jsem se vdávala, já oplakávala jen svoji svobodu — naříkala

jsem, že zmařené jsou na věky krásné sny a ideály mého života. — Já hledala ideál svůj, myslěla jsem, že v lásce k muži najdu ukojení všech svých tužeb, doplnění sebe... Mnohé světlo mi zablesklo na cestě života, já myslila, že je to svít hvězdy, ale byla to jen bludička, která by mne do kalu byla uvedla. Našel bys, bratře, v té Valhale obrazy růžemi, břechanem a imortelou věněné i perlami ozdobené; rámece bez obrázku. Někdy byly i za těmi obrazy — já se domnívala ideální — ale musela jsem k svému žalu poznat, že to špatná mazanina! — Barvy zbledly, špinavý papír zůstal — a ten jsem vyhodila... Rámec ale zůstal mi pro upamatování, že není vše zlato, co se blyští. — Já pocítila v životě mnoho bolesti, trpkých klamů, byla jsem na krajích zoufalství — avšak navzdor tomu neztratila jsem důvěru a lásku k lidem! — Někdy ovšem vidím se nešťastnou, zbytečnou na světě, takže bych s chladnou myslí odešla se světa, ale ony přejdou zase, ty doby — jenže mnohdykráte boje takové urvou kus života s sebou!

Píšete mi, že mohu míti rozkoš, pracovati pro své děti — nuž, to máte pravdu. Já miluji své děti a ráda pro ně pracuji a budu pracovati, dokud budu s to. Avšak kdyby těch nebylo, — bylo by vše jináče! — Co mi ale píšete, že mohu být vším právem hrda na to, že mne národ ctí a že mají lidé úctu přede mnou — věru, tomu jste sám nevěřil, když jste to psal — a já se tomu také jen usmívám... Poctivé srdce, upřímné snažení stát se vždy dokonalější, prospět národu, seč síly moje jsou — to jest

to jediné, co mne nad obyčejné ženské staví, které pro *nic* nežijou na světě.

3. Neznámému adresátovi.

(Druhá polovice r. 1855.)

„Vidím je před sebou ty Chvalkovice⁸ — vidím ten zámek polo nově převléknutý, polo starý ještě, v němž nechybělo ani temných sklepů a vězení, ani hrůzoplých bájí, takže jsem strachy mřela, když jsem musila večer z čeledníka, který byl na jednom rohu zámku, do našich pokojů v druhém roku přes dlouhé chodby, osvětlené podlouhlými, špičatými okny, skrze něž když měsíc svítil, ještě více jsem se bála, poněvadž se v temných koutech fantastické stíny dělaly. Pomyslete si k tomu, že jsem třeba před chvílí, než jsem z čeledníka šla, byla slyšela, že chodívá některé doby v těch chodbách bílá paní aneb zase, že jeden z rodu Dobřenských zavražděn tam straší; že si nosí hlavu pod paždí a v bílém rubáši od sálu po chodbě ke kapli chodívá, tedy zrovna okolo mého pokoje — pomyslete si to, k tomu mou babičkou již doma rozčilenou fantasií pro takovou romantiku, a nebudete se divit, že jsem první čas, jak svíčku rozsvítili, se bála vyjít ze dveří, aby mne cosi za pačesy nechytlo. — A ten můj pokoj! já se v něm všechna ztratila. Hrozně vysoký, temný, vysoká okna s dubovými okenicemi, dvéře též takové a u každých dveří těžká, železná závora, kterou jsem si na noc dvéře (po slovensku řečeno) zapřela. Ale člověk zvykne všemu — i já brzy uvykla, zdo-

Příloha 3

Srovnání podoby Boženy Němcové a Dorothei Périgordové-Talleyrandové

Božena Němcová

Dorothea Périgordová-Talleyrandová

Příloha 4

Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z léta roku 1855

HANUŠI
JURENKOVI

[Praha v létě 1855]

[...]

Vidím je před sebou, ty Chválkovice, – vidím ten zámek polo nově převléknutý, polo starý ještě, v němž nechybělo ani temných sklepů a vězení, ani hrůzyplných bájí, takže jsem strachy mřela, když jsem musila večer z čeledníka, který byl na jednom rohu zámku, do našich pokojů v druhém rohu přes dlouhé chodby, osvětlené podlouhlými špičatými okny, skrze něž když měsíc svítil, ještě více jsem se bála, poněvadž se ve temných koutech fantastické stíny dělaly. Pomyslete si k tomu, že jsem třeba před chvílí, než jsem z čeledníka šla, byla slyšela, že chodívá některé doby v těch chodbách bílá paní, aneb zase že jeden z rodu Dobřenských zavražděn tam straší; že si nosí hlavu pod páždí a v bílém rubáši od sálu po chodbě ke kapli chodívá, tedy zrovna okolo mého pokoje, – pomyslete si to, k tomu mojí babičkou již doma rozčilenou fantazii pro takovou romantiku, a nebudete se divit, že jsem první čas, jak svíčku rozsvítili, se bála vyjít ze dveří, aby mne cosi za pačesy nechytlo. – A ten můj pokoj! Já se v něm všechna ztratila. Hrozně vysoký, temný, vysoká okna s dubovými okenicemi, dvěře též takové a u každých dveří těžká železná závora, kterou jsem si na noc dvěře (po slovensku řečeno) zapřela. Ale člověk

(52)

zvykne všemu – i já brzy uvykla, zdomácněla jsem v starém zámku a ráda jsem se považovala za *burgfräuli*, o nichž jsem četla. Na zámecké věži měl čáp hnízdo, a to prý již ode dávných časů. Také se tam zachovala známá pověst, že skrze toho domácího čápa přišel jeden z Dobřenských k osvobození z tureckého zajetí. Zámek stojí na skalnaté vyšíně, pod ním je rybník obrostlý rákosím – za rybníkem návrší a na něm kostel, fara, škola a několik roztroušených stavení, ostatní leží v dolině. – Od zámku vedly v skále vytesané schody dolů k rybníku, pak se šlo přes hráz nahoru na stráň a hned jsem byla ve škole. Společnost, v jaké jsem žila doma, znáte poněkud z *Babičky* – do jaké jsem přišla, musím Vám popsat.

Pán, u něhož jsem byla, – dobrý to přítel mého otce – byl obročním u vévodkyně, rodem Prus ze Zaháni, muž prostředních let, nejvzdělanější ze všech úředníků, ba v celém okolí. Měl krásnou bibliotéku, a to ne pro parádu. Shakespeare, Goethe byli jeho miláčkové! Nejen klasiky, on i moderní spisovatele znal, četl francouzsky i anglicky, všechny lepší žurnály si držel a mimo to byl velký milovník zahradnictví. Ačkoli Čechům přál, přece byl smýšlením zcela Němec. Byl dobrý, žoviální muž, obdivovatel krásy, milovník dobrého jídla a pití, hostinný, zkrátka milý člověk, a byl by jím vždy býval a mohl mnoho působit, kdyby domácí poměry ho byly netížily. Paní o mnoho let starší než on – někdy komornou u kněžny, jak jsem pozorovala, byla vinna, že se on z kancelářského hned stal obročním, – musela bývat krásná, modré oči měla jako nebe a černé vlasy; ale to byla jediná krása, co jí zůstala. Nebyla také hloupá, a dobrého srdce, ale což to bylo všecko platno, oni se k sobě nehodili a jeden druhého trápili, jak to už někdy bývá. Již je dělilo to, že ona katolička byla velmi bigotní, a on protestant, kněžím nepřející. Ona nedala na aristokracii ničeho dopustit: vzpomínky na dobu, když ještě komornou byla, ji činily blaženou, a on ji za to tepal nejtrpčí ironií. On by byl každý den hosty zval, a ona jen někdy štedrá bývala. K tomu chutnala jemu česká kuchyň, a ona vařila nám podle jakési rakouské kuchařské knihy, že jsem ani já mnohdy jíst nemohla, kdežto přece můj žaludek tenkrát všecko strávil. Když viděla, že on nejí, tu se jí oči zalily a říkala: „Aber, August, es ist ja gut, isz nur.“ „Ich glaub's, liebe Netti, habe aber keinen Appetit,“* – říkal on a ušklíbl se. – Pak vstal, vypil sklenici vína, vzal hůl a šel na pole – to bylo vždy znamením, že ho něco hněte. A to bývalo často, pak častěji a častěji, až nebylo dne, kde by nebyl večer ochmelen. A to muselo bývat pro ni něco hrozného, neboť když měl v hlavě, zřejmě povídal, co se v duši jeho děje, a nejtrpčí satirou ji pronásledoval. Kolikrát natrefila jsem ji v pokoji na kolenou klečet, ruce pozdvížené ke křížifixu, a hořce plakat. Tu mi bývalo jí líto, a jindy zase jeho. On by byl rád užíval

* „Ale, Auguste, vždyť je to dobré, jen jez.“ „Rád věřím, milá Netty, ale nemám chut“

se pobláznily, ale když upřel na někoho zrak a neodvrátil ho, co on rád dělával, snad z pouhé koketerie, tu bylo člověku jako ptáčeti pod mocí kočičího zraku. – Byl to podivný člověk. Někdy největší prostopášník, zhejralec, a jindy zase nejpořádnější. – Tu se vysmál celému světu, žádný cit mu nebyl svatý, a přece jsem byla svědkyní, že měl něžný, velmi něžný cit. Zdál se chladným a byl nejvášnivější člověk. Chytrý byl, prohnáný ve všech komediích lidské společnosti, nemluvil mnoho, ale vždy dobře. Mezi veselými lidmi byl rád, ale nikdy nebyl vesel. Ačkoliv vášnivě tančil, přece i při tanci nezdál se rozháranějším, jen že byl bledší než kdy jindy a oči že mu svítily, až byl strach. Byl vždy jednoduše, ale čistě přistrojen a velice miloval bělouňky a tenounky prádlo.

Před ženskými neměl prázdný respekt. Nikdy jsem ho neviděla které políbit ruku nebo kompliment udělat, ačkoliv ho všecy chtěly. Naši paní ale měl dokonce za nic, ta byla terč pro jeho vtipy. On vládl skoro domem. Pán ho měl rád, paní se ho bála a my všickni. Já alespoň se třásla před ním; když na mne zrak obrátil, když jsem se podívala na jeho chlupatou ruku, mráz mne pošel, – a přece jsem se hněvat na něho nemohla. – A já byla jediná, kterou miloval; já ho viděla plakat, ovšem to bylo později... Tenkrát jen ctil moji mladost, a mohu říci, že byt i sám byl mnohdy hanebně mluvil, jak mi naše panička říkala, přede mnou každého okřikl, kdo by jaké dvojsmyslné slovo byl promluvil. Také mne mnohdy vyhuboval, když jsem si roztrhla šaty při lezení po skalách aneb když jsem vyjela na oslu a osel mně shodil do bláta, tu se mi nejvíce vysmál. Ale já od něho raději trpěla, jen když se na mne tak významně nedíval. To mi byl strach! – Zatím dost. Tolik psaní o několika osobách! Než právě ty osoby patří k mému mládí a snad jich budu někdy potřebovat i k některé práci; to je pouze jich kostra. Napsala jsem toho tolik, než odpusťte! – U žen je srdce jako z vosku, každý obraz se lehko do něho vtiskne. Avšak což je to platné, všecko se mi to zdá bledé, plané, chladné, když to napíšu, a mně samé zdá se, jako by v žilách mých tekl led. Až bych nad sebou plakala – když se pozoruji, a přece ve mně hoří plamen nejprudších vášní. Mnohdy hrůzou přemožena rozprostírám rámě, bych celý svět k prsoum přitiskla, – mnohdy zatoužím po muži, který by mne tak miloval, jako já bych milovala jeho, – ale co to povídám – je pozdě na takové ideály: Geh ins Kloster, mein Kind... oder lass dich rasiren...* Dobrou noc! dí Hamlet... Dobrou noc!! –

[...]

* Jdi do kláštera, milé dítě... nebo se dej oholit... (Heinrich Heine)

Příloha 5

Dopis Vojtěchu Náprstkovi z roku 1861.

V Litomyšli 21/II 61. večer.

Milý Vojtěchu!

Vy si asi také myslíte, proč pak ta Božena tu babičku nevydává? Milý Vojtěchu až Vám povím co jsem od mého odchodu z Prahy zkusila, nebudete se divit že babička doposud nevyšla. Jak jsem poslední večer v Praze strávila, to Vám povím někdy ústně. Kdyby bylo nebyvalo toho večera, byla bych s ranním vlakem ve středu ráno do Tejnice odjela a v poledne byla bych bývala v Chlumci vlastně v 1 nu spoledna. – Připravená na cestu jsem byla, ale ten neblahý večer byl příčinou že jsem teprv s poledním vlakem z Prahy odjela. V Tejnici musela jsem čekat do třech hodin s poledne. Ve tři hodiny přijel vozík s jedním koněm a když jsem se ptala hospodského co bude žádat do Chlumce, povídal 2 f 60 kr. a mejta. Za dráhu platila jsem 1 f 35. Před dvěma léty platila jsem za dráhu 97 kr. z Prahy do Tejnice. Po páté hodině přijel teprv do Chlumce. Za mýta platila jsem 14 kr. Když jsme přijeli do pivovaru, seděl Daněk na lavičce před domem. Když jsme přijeli k pivovaru, vstal Daněk a přistoupil k vozíku a já jsem vyhlídla z vozíku a dala jsem mu dobrý večer! „I vítám vás paní Němcová, já jsem vás v prvním okamžení ani nepoznal – špatně vyhlížíte!“ – „Byla jsem dlouho churavá“ – „Povídal mě to Mlíkosrpský pan farář, že jste mu psala, čekaj vás tam.“ Mezi tou řečí slezla jsem s vozíku a vzala jsem si malou tašku s sebou a vak a větší tašku sundal mi vozejkář. I chtěla jsem mu zaplatit ale Daněk mě nedal: Nechte paní Němcová, já mu zaplatím sám.“ – I šla jsem tedy ke dveřům a po chvílce když mu zaplatil zavolal na sluhu a poručil mu aby odnesl ten vak i tašku nahoru do pokoje vedle dětského. Potom mně vedl do pokoje „Pojďte paní Němcová budeme právě večeřet.“ Když jsem vstoupila do pokoje, byla večeře na stole přichystaná, ale všickni stáli okolo stolu a čekali na něho. I představil mně nejprv svojí paní a potom mě představil svoje děti a mladého Golla s doložením že tam je na prázdninách. Potom paní kněhvedoucímu Biningrovi Němci – a potom ukázal dolů a povídal „Tamhle ten je můj podstarší, to je Čech“ – Mezi tou řečí přinesl sluha čistý talíř vidličku a nuž a Daněk vzal si svůj talíř a odšoupl ho okolo rohu postoupiv mně svoje místo na vrch stolu. Vedle Daňka seděl mladý Goll, syn to jeho sestry Marie co se zbláznila. Po smrti otcové odvezl ji Daněk do Pražského blázince. Dceru Herminu která byla také v Chlumci dokud byla živa majorka Wimmerová. Která umřela na půl léta před otcem na soucotě. Vedle Golla seděl nejstarší synek Daňkův Otokar dvanáctiletý, vedle něho mladší osmiletý Vladimír a naproti mně seděl podstarší; Za rohem stolu seděla dcerka desítiletá Marinka, vedlé matky

(222)

a naproti Daňkovi seděl kněhvedoucí. Je sice Němec ale Daněk si ho chválí že je poctivý člověk a šikovný a že mu všechno dobře vede. Paní Daňková ale jak jsem pozorovala není tak horlivá vlastenka jako její muž. Stála také na stole mísa s polívkou. I nabídl mě Daněk, chci-li také trochu polívky i prosila jsem že ano a nalila jsem si plnou polívkou lžící na talíř. Daněk ovšem nejedl polívku, ale paní Daňková nalila si také plnou polívkou lžící na talíř a ostatní rozdělila dětem, mimo Golla. Já jsem doma před odchodem nic nejedla než par míchaných vajec a na cestě koupila jsem si rohlíček. V Tejnici neporučila jsem si nic – a tak mi přišla ta polívka vhod a byla dobrá. Po polívce měli jsme pečený srncí hřbet s dobrou omáčkou podlitý a kompot k němu byly naložené višně. To mně také chutnalo. Chléb mají domácí, chutný. Po pečení jedli jsme každý kousek sýru, ale menší děti nedostali sýr. Daněk kněhvedoucí a podstarší vypili dvě veliké sklenice piva ale já a paní Daňková a Goll i nejstarší nevypili jsme jen žejdlík a dcerka a menší synek pili z malých jen skleniček. – Pivo má velmi dobré. Při večeři povídal mě že staví na Novém městě dole hospodu a že tam potřebuje každý den dva páry koňů a potom že mají také ještě na poli ležet otavu a oves, že tedy koně potřebuje – abych tam tedy zůstala až do neděle a že mě dá v neděli ráno odvézt do Mlíkosrp. I byla jsem s tím spokojená. Po večeři neseděli jsme dlouho. Nejdřív vstaly děti a poděkovaly se nejprv matce a potom otcovi za večeři. Podstarší vstal zároveň s nimi, políbil paní ruku poděkoval Daňkovi dal dobrou a odešel ze dveří ven. Mladý Goll take vstal a já jsem také vstala a poklonila jsem se paní a poděkovala se i Daňkovi. „Vy si asi paní Němcová dnes ráda odpočinete po té cestě“ povídal – a také hned poručil sluhovi aby šel do kuchyně pro svíčku a dovedl mně nahoru do mého pokoje a služce aby poručil aby mně odestlala postel. – I dala jsem dobrou noc a šla jsem se s sluhou skrze kuchyň po schodech nahoru a v pravo do pokoje Byly tam tři postele dětské. V jedné posteli spalo nejmenší dítě chlapeček, byl celý v tváři osypaný. Seděla u něho stará chůva a povídala mně že stůně. Sluha donesl mě svíčku do druhého pokoje a poručil chůvě, aby mě šla postel odestlat. – Já jsem jí ale povídala, když sluha odešel aby zůstala u dítěte že si odestelu sama. „No když si to chtějí M. P. sama udělat, tedy si odestelou tu první postel a já jim zatím přinesu vodu k umytí a čistý ručník“ – I přehodila jsem vrchní peřinu na druhou postel i polštář jeden a na posteli nechala jsem jen jeden polštář a deku. Když se služka vrátila divila se že jsem si nechala pod hlavou jen jeden polštář a deku, ale já jsem jí povídala že jsem zvyklá spát pod dekou a na jeden polštář. I vyndala z poličky umývadlo, nalila mě do láhve i do žbánu vody převésila čistý ručník přes lenoch sesle a dala mě dobrou noc a šla do

(223)

prvního. Již na cestě z Tejnice cítila jsem že se mně zase spustila krev, a proto byla jsem ráda, když služka odešla. – I vyndala jsem si z tašky svoji vlastní plachtu a voskované plátno a prostřela jsem si to na divan; s postele přinesla jsem si polštář a deku a položila jsem si to na divan polštář pod hlavu deku k nohám. Potom vyndala jsem si čistý prošivaný podolek – a široký dva fáče – jeden uchystala jsem si na ráno a druhý smočila jsem si v studené vodě. Zkrvácený podolek svlekla jsem a svinuvši ho schovala jsem za kamna; čistý podolek obvázala jsem si okolo pasu, mokrým fačem obtočila jsem si kříž i života a tak sedla jsem si na divan na voskované plátno ale podolek i prošivanou sukni shrnula jsem v zadu na horu ale na před stáhla jsem si podolek i sukni přes kolena a když jsem se přikryla dekou, teprv jsem se pomalu položila na znak – a když jsem svíčku shasla, natahla jsem si nohy, deku potáhla si přes prsa a když jsem jak obvyčejně ležím ruce přes nadra složila, oddechla jsem si. A tak bez pohnutí zůstala jsem ležet na jednom místě do rána. A ráno necítila jsem žádnou bolest v životě a voskované plátno pode mnou zůstalo čisté. A tak jsem si vždy pomohla od toho krvotoku, a i tenkrát. Ráno vstala jsem, ustlala jsem postel, potom jsem se umyla a ustrojila a voskované plátno i plachtu do tašky uložila. Potom šla jsem ven; děti ještě spaly ale služka byla už vzhůru a měla pokoj zamety. I svěřila jsem se jí a ptala jsem se jí, ví-li o nějaké která by mně ty podolky vyprala, za ty dni co tam budu. I povídala že abych jí to jenom dala a že to potom mezi dnem donese k jedné pradleně která mě to čistě vypere. I ptala jsem se jí, jak časně páni snídají. Paní i pán vstávají časně a podstarší a pan Bininger take časně ale Mářinku Otakara a pana Golla musím já vždy budit. Mářinka leží zde a když se umyje a obuje a sukinky si oblekne, jde do mamčiného pokoje a ona ji učeše. – Sluha zase jde do pokoje vedlejšího a donese mladým pánům vycíděné boty a vykártačované šaty a uklídí jim pokoj. A potom jdou dolů a snídají všickni pohromadě – I Vladimírka musí ustrojít také sluha. „Snídají všickni kávu?“ ptala jsem se. – „O ne mladí pánové Otokar a pan Goll snídají studené mleko, Vladimír a Mářinka svařené a jen ostatní snídají kávu.“ „To je dobře, to já budu také prosit o studené mléko“ – „Toho máme dost“ – „Však ona Mářinka přiběhne pro ně, milost. paní“ – I šla jsem zase do pokoje a služka šla za mnou a vynesla vodu. Když přinesla umývadlo, vypravovala mě že sloužila už u paní matky milost paní za chůvu a potom když se milost paní vdala a prvního chlapečka měla, že jí paní matka paní dceři poslala. Daňková je rozená Jirošová otec její byl vrchním a matka je sestra paní Čermákové, matky Jaroslava Čermáka. I přiběhla Mářinka abych šla k snídání – i šla jsem s ní a povídala jsem jí: „Ale Mářinko, já budu prosit maminku aby

(224)

mně dala studené mléko k snídání.“ „I to ona vám dá maminka paní Němcová“ – a rozběhla se dolů po schodech a než sešla se schodů do pokoje už to mamince vyřízovala. – „No paní Němcová jak ste vyspala?“ přivítal mě Daněk. „Dobře pane Daňku“ – „A tak vy nesnídáte kávu?“ ptala se mě paní – „Snídala jsem kávu před nemoci ale nyní navykla jsem na studenou snídání“ – „No to dostanete u nás dobré mléko a v Mlíkosrpech také“ – Po snídání shrnuly se děti okolo mě a že abych šla s nimi do zahrady a že mně dovedou také do chlíva – „No tak pojďte a já vám tam budu povídat v zahradě pohádky“ – „To by se jim líbilo, kdyby tak každý den někdo s nimi chodil a povídal jim pohádky“ – smál se Daněk a paní byla také ráda že jsem je odvedla. Šel s námi i Otakar i Goll. – I povídala jsem jim rozličné pohádky hezké i žertovné a poslouchali mě i velcí chlapi s pozorností. Potom jsme se procházeli po zahradě – vázala jsem jim řetízky dělala jsem jim mechové košíčky a jmenovala jsem jim jak se které kvítko jmenuje. Mladý Goll a Otakar vlezli do malinových keřů – do rybízu a paderkovali pro mě žluté i červené maliny i rybiš a nosili mně na zelených a bylo jich věru tolik ještě pěkných i sladkých že jsem se do syta najedla. Potom mě vedli do chlíva – mají osm dojných krav, jalovice, telatka tam také byly čtyry asi osm býčků mladých. Čtyry páry koňů a prasátek a prasat a sviní plné chlívky i americké prasátka. Okolo zahrady teče Cidlina a z Cidliny jsou vedené trouby po zahradě do kulaté kamené kašny na zalévání květin – a když se tam chtějí děti koupat spustí sluha na dně kohoutek a kalná voda steče dolů a když je kašna čistá, spustí horní kohoutek a teče čistá voda. Na dvoře je rybníček pro kachny a husy –. Do kuchyně také teče voda z Cidliny růrami nahoru vedena. Kuřat slepičkapounů plný dvůr. V takovém domě může být dobrá strava – a také je. Čeledí má také dobrý plat. Kratonožský pivovar je také jeho a pronajmul ho podstaršímu, který býval u jeho otce. To mu také přispívá že ještě sedm let kontrakt s hrabětem trvá. Otec jeho udělal s hrabětem Nosticem kontrakt (který mu mnoho peněz dlužen byl a ustavičně peníze potřeboval –) a zaplatil mu nájem na 25 let napřed (totiž co mu byl hrabě dlužen to si srazil) ten kontrakt podepsal take Josef. – od smrti otcové bude ještě sedm let trvat. Také jsem se tam každý den tušovala. Mají tam dole takovou komoru a tam je nevysoká plechová a vycínová kulatá kaď – a v prostřed je stolička; dole v kádi je kohoutek. Sluha nanosí tam do dvou putynek vody ze zahrady a kropící konev. Ten kdo se chce tušovat svlékne se do naha a postaví se dolu do kádě a sluha nalije do kropící konve vody a postaví se na tu vysokou stoličku a kropí na něj vodu ze všech stran a když je už hodně vody vezme velikánskou mekkou smočí ji do vody a vymáčká ji nad hlavou tomu kdo se koupá

(225)

a potom se utře ručníkem a oblekne se a je jakoby se znovu narodil a sluha kohoutek spustí houbu vymačka a kaď vytře. To starý potřeboval když měl to trhání v ruce. Já jsem se také tušovala každý den a v sobotu ráno i večer. Sluha mně nanosil vody a tá služka stará mě tušovala ale to mně tak dobře dělalo jak to dlouho že jsem ten krvotok zcela ztratila ani pivo mně neškodilo. Ovšem že jsem jim dala dobré zpropitné ale já jsem jim je dala ráda. – Dvakrát byla jsem s Daňkem sama v zahradě. Jednou ptal se mě na mojí domácnost; i řekla jsem mu všechno, proč jsem tenkrát od něho odešla – a jak Daňka obelhal a jak slíb že mu bude dávat činži nám dráze přišel – a že poslední čas co se stal administrátorem nikdy ty peníze na činži nedal nýbrž proměnil za stříbrné a do kufru si uzamíkal. A co jsme zkusili poslední, a jak nás každý den vyhaněl každé sousto vyčítal, jak mně mezi lidmi zostuzoval, všechno jsem mu řekla i proč jsem teprv večer do Chlumce přijela. „To jsem si nemyslel že ten Němec takový surový člověk a blázen – kdybych to byl věděl nebyl mu tu činži posílal, byl bych to dal vám. – „A proč ste mně to nepsala?“ – „Chtěla jsem Vám to psát ale nedůvěřovala jsem si – on se všude dělá čistým a zvlášt před Vámi jakoby se bůh ví o nás staral a tedy kdybych vám byla na něho žalovala, mohl ste si myslet že jsem já také vinna na tom, a že mu dělám křivdu.“ –

Příloha 6

Rukopis Boženy Němcové

XVI
184 332 36

Lid Váš jsem obdržela, na nějž jsem ale takové
a toužebnosti čekala - To já věřím že se baron
svi tam líbí, a že se lepší má než doma.
Necht' si tam každý ještě pár dní zůstane
měd' přes nevěti? Proto posílám vám ještě
kořičky a puničky ale ještě bude ještě přile-
žitost, mohl by ten týden prouto poslat aby měl
také os oblou až přijde domů. - My jsme tak
dalece zděšiv, jen nám peníze užijí schází. -
Ja musím pracovat jako o přikot, a tím
pokřívání se to také někdy oblažim, abych
reby den jen korektury přehlížela, a tak
svora každý den do dvou hodin sedim. -
Palatka si posílám zatím I. XI, buketi dle
Druhy ho pošlu na druhou restu, je to těžké
po jednom. - Ten Navel je také rozklada, po
stala jsem mu zase v nevěti líbek pro Lang.
hamroví a vykazal zase ten týden ještě že to
bude - tak nevím buketi slovo držet, více je ví
to a ještě tu nevím nic. - Tu klobouk buketi
sobota a přijde od něho šperky, ale Chvala
už obkypal. Dala jsem ho Turkoví co má Lid
horokých, ten si ho viděl posílám. - Skřiz ten
stak bylo to tak. Jeden vědriek řekl že není
ještě jedm restu platit a Druhy že nic - i tak

Poslední korespondence mezi manželi Němcovými

tys mně nerozuměla, ty snad myslíš, že jsem proto na tebe pyšný, pro tvou slávu snad, než mně to ještě nikdy nepadlo, abych si na tom něco zakládal. Já jsem pyšný pro to, že jsi taková, jak bez slávy jsi, poněvadž takových žen je velmi málo na světě, já alespoň tobě podobnou neznám.

6. Němec ženě.

(Půlka dopisu z 21. září 1861.)

(Dopis tento jest poslední, jež Josef Němec ženě své vůbec psal. Nebyl dosud otištěn mimo krátký úryvek, jež uveřejnil J. Lelek ve Sborníku. Je psán do Litomyšle, záhy po příjezdu Němcové do tohoto města, kde hodlala Němcová u nakladatele Augusty vydávati sebrané své spisy, a reaguje na její dopis zaslany Doře 17. září; v něm Němcová úmyslně vylučuje, jak se má v Litomyšli dobře, že je přijata Augustem za korektorku, což neodpovídalo přesně pravdě.

V úvodu dopisu zrazuje Němec svou ženu, aby nevěřila Augustovi, kterému prý hrozí bankrot. Dopis Němcovou velmi rozrušil, ukázala jej Augustovi, jenž prohlásil urážky Němcovy za impertinentní lež.)

... Popsal jsem ti tuto všecky okolnosti materiální. Teď ti píšu co muž.

Dle toho všeho hodláš ode mne docela odloučená žít. Kdybys byla se mnou právně rozvedená, neměl bych žádného práva k tobě, a tys by si mohlas dělat, co by se ti líbilo, s tím podotknutím, že bysi též některé z dětí na tvou starost si vzít musela, tak zní zákon. Právně rozvedená nejsi a proto pod-

léháš muži, bez jeho svolení nesmíš takového něco podniknout. To se může jen tenkrát stát, když muž není vstavu ženu uvítn. Tento pád ale není tu. Tys něco učinilas a neptala ses mne, co tomu říkám a jsem-li s tím krokem srozuměn. To jses zas překvapila jak obyčejně. Když já na tom stát budu, musíš Litomyšli hned opustit, a když nebudeš chtít dobrovolně, jsou zákony prostředky, kteří tě k tomu donutí a tebe tvému zákonýmu muži přivedou, pokud živa jsi; to se rozumí, co mrtvou přestává pak všechno — rozumíš mně? Proto tě nyní vyzývám, abys mne, a to hned, o všem zpravila, co zamýšlíš, dle toho pak já dále budu jednat, a věř mně, že jen k tvému prospěchu. Já jako muž, pokládám to za svou povinnost jednat jako poctivý, kterému na cti ženy a dětí záleží bez vši fantasie a fixních ideí (1), které u tebe převládají. Jak se pak na tvou zprávu, kterou tyto dny jistotně očekávám, rozhodnu, nemohu napřed udat; možná dost že co muž svého práva použiju.

Ostatně musím podotknout, že to ukazuje velmi málo pravého mateřského citu, když s tímto krokem na jevo dávaš, že ani nechceš být na blízkou svých dětí, který ještě přece dost často matku potřebujou, třeba by už odrostlé byly.

Miníš-li se nechat ode mne právně rozvést, učin to na patřičném místě, já z mé strany nemám nic proti tomu. V Litomyšli není ale to místo, to se musí stát zde a k tomu je tvá přítomnost zapotřebí. Spomeň si na tvá slova, ale ty máš tuze krátkou paměť, když jsem odcházel posledněkrát z Bydžova,

jaký to kontrast. Mluvila jen, abys něco mluvila, liché slova, jak obyčejně.

Že ti as tato řeč v tomto listu milá nebude, mohu si myslet. Můj obyčej je, že já vždy zřejmě mluvím a jednám, za lubem si nikdá nic nenechávám. Poněvadž s tvým chováním dokazuješ, že ti na dětech pranic nezáleží, tak ti o nich také nic nepíšu a podotýkám, že sotva co o nich uslyšíš, neb oni též svou laskavou maminku dobře znají.

Tvůj posaváde zákonný manžel

Němec.

Příloha 8

Portrét Josefa Němce

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Valigurská
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Autobiografické prvky v korespondenci Boženy Němcové
Název v angličtině:	Autobiographical elements in Božena Němcová's correspondence
Anotace:	Bakalářská práce představuje Boženu Němcovou - významnou spisovatelkou osobnost 19. století – a zaměřuje se zejména na autobiografické prvky na základě její korespondence. Božena Němcová strávila celý život po boku svého manžela Josefa Němce, ale představy o životě měli oba velmi odlišné, proto se mnohdy nechala svést k mnoha milostným avantýrám. Na základě analýzy vzájemné korespondence s manželem, přáteli, matkou a milenci jsem se pokusila o vlastní interpretaci života Boženy Němcové od jejího dětství přes manželství až po její těžké umírání. Součástí práce je rovněž život Josefa Němce.
Klíčová slova:	Korespondence, Barunka Panklová, Božena Němcová, Josef Němec, Terezie Panklová, Babička, Česká Skalice.
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is presenting Božena Němcová - one of the most eminent Czech writer in the 19th century. This thesis is catered mostly for autobiographical elements based on her private correspondence. Božena Němcová spent all her life in a marriage with her husband but both of them had absolutely different visions of life so her life was full of love affairs. In the basis of her correspondence with his husband, friends, mother and her lovers I tried to describe my own view of Božena Němcová's life dated from her childhood over her marriage till her hard way of dying. The life of Josef Němec is also included.
Klíčová slova v angličtině:	Correspondence, Barunka Panklová, Božena Němcová, Josef Němec, Terezie Panklová, Babička, Česká Skalice.

Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Matriční záznamy 2. Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z roku 1855 3. Srovnání podoby Boženy Němcové a Dorothei Périgordové-Talleyrandové 4. Korespondence BN s Hanušem Jurenkou z léta roku 1855. 5. Dopis Vojtěchu Náprstkovi (1861) 6. Rukopis Boženy Němcové 7. Poslední korespondence mezi manželi Němcovými (1861) 8. Portrét Josefa Němce
Rozsah práce:	39s., 18 s. obr. příloh
Jazyk práce:	český